

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010

Μελέτες (Studies) / 9

Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα και οι πολιτικές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΡΑΓΚΟΣ ΚΑΙ ΝΙΚΟΣ ΑΣΤΡΟΥΛΑΚΗΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

**Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα
και οι πολιτικές του Ελάχιστου
Εγγυημένου Εισοδήματος
στην ΕΕ-15**

Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα και οι πολιτικές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15

**Γιάννης Μαραγκός
Νίκος Αστρουλάκης**

Δεκέμβριος 2010

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103327770
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Επιμέλεια εξωφύλλου: Βάσω Αβραμοπούλου

Γλωσσική επιμέλεια - Διορθώσεις: Χριστίνα Ντεμίρη

Φωτογραφία εξωφύλλου: www.shutterstock.com

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Γιάννης Παπαδημητρόπουλος

Εκτύπωση - Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ISBN: 978-960-9571-08-1

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Το Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ αποτελεί έναν χώρο έρευνας και δράσης που απευθύνεται στους εργαζομένους, στην ακαδημαϊκή κοινότητα, στους φορείς χάραξης πολιτικής και στο σύνολο των πολιτών. Στόχος του είναι να προσφέρει επιστημονικά τεκμηριωμένες αναλύσεις για μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων που βρίσκονται στο επίκεντρο της τρέχουσας συγκυρίας και που έχουν άμεση σχέση με τα συμφέροντα του κόσμου της εργασίας. Το Παρατηρητήριο είναι σημείο συνάντησης και δημιουργικού διαλόγου πληθώρας ερευνητών, με απώτερο στόχο την ανάδειξη διαστάσεων των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων που έχουν ιδιαίτερη αξία για την οπτική των εργαζομένων και των συνδικάτων. Παράλληλα, η ερευνητική του δραστηριότητα εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια καταγραφής πολιτικών που δύνανται να συνεισφέρουν με ουσιαστικό τρόπο στην επίλυση των σημαντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει στην τρέχουσα περίοδο ο κόσμος της εργασίας.

Η δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς τομείς: α) στην οικονομία και την ανάπτυξη, β) στο κοινωνικό κράτος και το μέλλον της εργασίας και γ) στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε περιβάλλον δημοκρατίας και ισότητας. Ο πρώτος τομέας αφορά τα αίτια και τις επιπτώσεις της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, τις σύγχρονες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει ο δημόσιος τομέας και η δημοσιονομική πολιτική στην Ελλάδα, καθώς και τις αλλαγές που είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν στο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας. Ο δεύτερος τομέας αναφέρεται στην ασκούμενη κοινωνική πολιτική, στα ζητήματα της φτώχειας και των ανισοτήτων, στις εργασιακές σχέσεις και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην ανάλυση της τρέχουσας συγκυρίας και στην αποδόμηση που επιχειρείται σε μια σειρά δικαιω-

μάτων και κατακτήσεων των εργαζομένων. Τέλος, ο τρίτος τομέας επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των εργαζομένων, τις ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις της ανεργίας, τον κοινωνικό αποκλεισμό και το ρατσισμό που βιώνει σημαντική μερίδα των εργαζομένων και των ανέργων στη χώρα.

Είναι προφανές ότι οι τρεις προαναφερθέντες τομείς έχουν επικαλύψεις μεταξύ τους. Μέσα από τα κείμενά του το Παρατηρητήριο επιδιώκει να αναδείξει αυτές τις επικαλύψεις και να φέρει στην επιφάνεια τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από την πολύπλευρη ανάλυση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων. Στο πλαίσιο της προσπάθειας που επιχειρείται, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η κατάθεση παρατηρήσεων, προτάσεων αλλά και εναλλακτικών προσεγγίσεων από όσους και όσες επιθυμούν να συνεισφέρουν στην ερευνητική δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου.

Γιάννης Παναγόπουλος

Πρόεδρος ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	9
2	Το εννοιολογικό πλαίσιο του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος	11
3	Κοινωνικά συστήματα και πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15	21
4	Η αποτελεσματικότητα του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στη μείωση της φτώχειας στην ΕΕ-15	45
5	Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην ΕΕ-15 ως εργαλείο για την ενδυνάμωση ή αποδυνάμωση του κοινωνικού κράτους: Προτάσεις για την Ελλάδα	51
	Βιβλιογραφία	57

1. Εισαγωγή

Ένα από τα πιο σημαντικά και αμφιλεγόμενα θέματα στο ζήτημα που αφορά την εξάλειψη της φτώχειας και των ανισοτήτων είναι η συζήτηση για ένα Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα (Basic Income Guarantee). Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα θεμελιώνεται πάνω σε μια ουμανιστική προσέγγιση που θεωρεί ότι όλοι οι πολίτες ενός κράτους δύνανται να λαμβάνουν, χωρίς προϋποθέσεις, ένα εισόδημα ικανό να καλύπτει τις βασικές τους ανάγκες, όπως αυτές προσδιορίζονται από τα εκάστοτε πρότυπα διαβίωσης. Πολλοί είναι οι υποστηρικτές τής εν λόγω πρότασης, αλλά εξίσου πολλοί είναι και οι επικριτές της. Ωστόσο, ενώ το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα συζητιέται σε θεωρητικό επίπεδο, σχεδόν όλες οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 15 (ΕΕ-15)¹ εφαρμόζουν προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (Minimum Income Guarantee), είτε ως δίκτυ ασφαλείας ενάντια στη φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό, είτε ως κύριο μέσο για την παροχή κοινωνικής πρόνοιας. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα διαφοροποιείται από το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα, όπως καταδεικνύει η παρούσα μελέτη. Σκοπός της έρευνας αυτής είναι να παρουσιάσει στο ευρύ κοινό τις συνιστώσες της πρότασης για ένα Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα, όπως αυτό προσδιορίζεται κανονιστικά, αλλά και να εξετάσει με κριτική ματιά τις εφαρμοσμένες πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, σε σχέση με τα καθεστώτα κοινωνικής ευημερίας στον ευρωπαϊκό χώρο και συγκεκριμένα στην ΕΕ-15.

1. Η Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 (ΕΕ-15) αναφέρεται στις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πριν από τη διεύρυνση, την 1η Μαΐου 2004. Συγκεκριμένα, η ΕΕ-15 περιλαμβάνει τις ακόλουθες χώρες: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Φινλανδία.

2. Το εννοιολογικό πλαίσιο του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος

Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα μπορεί να θεωρηθεί ως μια κρατική εγγύηση, ότι όλοι οι πολίτες ενός κράτους θα έχουν αρκετό εισόδημα, χωρίς προϋποθέσεις, για να ικανοποιήσουν τις βασικές τους ανάγκες. Αυτός ο όρος έχει μεγάλο ιστορικό βάθος, αλλά και σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς την ερμηνεία και την εφαρμογή του. Ήδη από τον 17ο αιώνα συναντάμε την έννοια του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος στα κείμενα του Thomas Paine (βλ. Paine, 1796), γεγονός που προκάλεσε μεγάλη συζήτηση γύρω από το θέμα, κυρίως σχετικά με τη φιλοσοφική αιτιολογία και τη μορφή που είχε το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα (Marangos, 2008· King and Marangos, 2006· Marangos, 2006). Η ιδέα είναι απλή: «το χαμηλότερο εισόδημα στην κοινωνία δεν οφείλει να είναι κατά ανάγκη μηδενικό» (Lewis et al., 2005, p. 1).

Ο Bertrand Russell (βλ. Russell, 1919) διατυπώνει την άποψη ότι ένα μικρό ποσό, επαρκές για τα αναγκαία, θα πρέπει να είναι διαθέσιμο σε όλους τους πολίτες, ανεξάρτητα από το εάν εργάζονται ή όχι. Αν και η ιδέα ενός Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος ενυπήρχε στην εξέλιξη και διαμόρφωση του κοινωνικού κράτους στις δυτικές κοινωνίες, η ενασχόληση με όρους ακαδημαϊκού αλλά και πολιτικού περιεχομένου γίνεται πιο έντονη μεταπολεμικά, για να κορυφωθεί τις δεκαετίες του 1960 και 1970, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες (Harris, 2005). Προσωπικότητες όπως οι John Maynard Keynes, John Kenneth Galbraith, Milton Friedman, Richard Nixon και ο Martin Luther King Junior έχουν αναφερθεί σε πολιτικές Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος. Η ιδέα και οι πολιτικές του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος των δεκαετιών του 1960 και 1970 συνδέθηκαν περισσότερο με τη νεοκλασική οικονομική προσέγγιση (Lewis et al., 2005), παρόλο που το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα είναι σύμφωνο και με τις απόψεις οικονομολόγων διαφορετικών πεποιθήσεων. Η ιδέα του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος

βρίσκει απήχηση και στους υποστηρικτές της ελεύθερης αγοράς, τους υποστηρικτές του κρατικού παρεμβατισμού και τους υποστηρικτές του σοσιαλισμού.²

Τρία θεμελιώδη χαρακτηριστικά των υποστηρικτών ξεχωρίζουν ως σχετικά και σημαντικά για το ζήτημα του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος. Ανεξάρτητα από τις πολιτικές τους πεποιθήσεις, οι οικονομολόγοι που υποστηρίζουν το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα: (i) αποδέχονται ότι η οικονομική πολιτική μιας χώρας οφείλει να προσφέρει τα βασικά αγαθά διαβίωσης σε όλους τους ανθρώπους, (ii) αποδέχονται αξιακά και ηθικά ζητήματα στη διαμόρφωση της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, (iii) λαμβάνουν υπόψη την ανθρώπινη φύση στην κοινωνική της διάσταση, επιθυμούν τη βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών και επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την κοινωνική ευημερία. Και για τα τρία αυτά σημεία το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα είναι αρωγός (Lewis et al., 2005, pp. 1-2). Γι' αυτό θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα αφορά ένα κοινωνικό ζήτημα που έχει απασχολήσει τόσο τους νεοκλασικούς όσο και οικονομολόγους που εντάσσονται σε διαφορετικές σχολές σκέψης· αφορά την εισοδηματική ενίσχυση των πολιτών μιας κοινωνίας, η οποία συμβάλλει στην κοινωνική συνοχή.

Σύμφωνα με τους Groot and Van der Veen (2000), το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα προτείνεται συχνά ως εργαλείο για την εκπλήρωση του κεντρικού στόχου του κράτους πρόνοιας: την ανακούφιση από τη φτώχεια. Ο στόχος για την επίτευξη της μείωσης της φτώχειας διαμέσου του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος δεν αναιρεί τον στόχο της πλήρους απασχόλησης των δικαιούχων. Οι δύο στόχοι μπορούν να είναι συμπληρωματικοί. Για παράδειγμα, το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα μπορεί να συμβαδίζει με προγράμματα «εγγυημένης εργασίας», όπως όταν το κράτος γίνεται «εργοδότης έσχατης προσφυγής» (employer of last resort) (Tcherneva, 2003), προσλαμβάνει δηλαδή όσους επιθυμούν να εργαστούν με ορισμένο μισθό. Ένας από τους λόγους για τους οποίους το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον είναι ότι επιδιώκει να επανεξετάσει τη συμβατότητα αυτών των δύο κεντρικών στόχων (φτώχεια και ανεργία), γεγονός που δείχνει ότι η κοινωνική και οικονομική πολιτική δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν πλέον ως δύο ξεχωριστά πεδία (Groot and Van der Veen, 2000, p. 13).

2. Για την ύπαρξη του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος στον σοσιαλισμό της αγοράς βλ. Marangos (2004).

Κατά συνέπεια, τα τελευταία χρόνια, το βασικό εισόδημα έχει εμφανιστεί στην ημερήσια διάταξη της θεσμικής μεταρρύθμισης ως μια πρόταση που συνδυάζει την επαρκή κοινωνική προστασία με τις απαιτήσεις των ευέλικτων συνθηκών της αγοράς εργασίας και μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο δίκαιη διανομή του εισοδήματος.

Βασικό εισόδημα: η άποψη του Basic Income Earth Network (BIEN)

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο των υποστηρικτών του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος, που ιδρύθηκε το 1986, στοχεύει να λειτουργήσει ως ένας σύνδεσμος μεταξύ ατόμων και ομάδων υποστηρικτών του βασικού εισοδήματος και να ενθαρρύνει τη συζήτηση σχετικά με αυτό το θέμα σε όλη την Ευρώπη.³ Από το 2004 το Δίκτυο αυτό επέκτεινε το πεδίο δράσης του από την Ευρώπη σε όλο τον κόσμο. Το βασικό αντικείμενο συζήτησης αφορά την εξασφάλιση ενός εισοδήματος που θα χορηγείται χωρίς προϋποθέσεις σε όλους, σε ατομική βάση, χωρίς τον έλεγχο των πόρων τους και ανεξάρτητα από το αν εργάζονται. Στο δίκτυο BIEN συμμετέχουν ακαδημαϊκοί, φοιτητές και προσωπικότητες που διαμορφώνουν κοινωνική πολιτική, καθώς και άτομα που δραστηριοποιούνται σε πολιτικές, κοινωνικές και θρησκευτικές οργανώσεις. Τα μέλη διαφέρουν με βάση την επιστημονική τους κατάρτιση, τις πολιτικές πεποιθήσεις, την ηλικία και την υπηκοότητα.

Κοινή πεποίθηση για όλα τα μέλη του Δικτύου είναι ότι κάθε άτομο έχει ένα είδος οικονομικού δικαιώματος που βασίζεται στην ιδιότητά του ως πολίτη –παρά στη σχέση του με τη διαδικασία παραγωγής ή την οικογενειακή του κατάσταση– και συνεπώς το δικαίωμα αυτό πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στη δίκαιη λύση των κοινωνικών προβλημάτων. Το βασικό εισόδημα, που εκλαμβάνεται ως καθολικό και χωρίς προϋποθέσεις, έχει μόνιμο χαρακτήρα και χορηγείται σε όλα τα μέλη της κοινωνίας, σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Είναι ένα στοιχειώδες μέτρο κοινωνικής πολιτικής που απορρέει από την ιδιότητα του πολίτη και οφείλει να καθιερωθεί.

Το BIEN αναφέρεται στην ιδέα του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος με τον όρο «βασικό εισόδημα». Με βάση το BIEN, τρία είναι τα κύρια γνωρίσματα του βασικού εισοδήματος: Πρώτον, η καταβολή του γίνεται στο άτομο και όχι στα

3. Η ιστοσελίδα του BIEN είναι <http://www.basicincome.org/bien>.

νοικοκυριά· δεύτερον, καταβάλλεται ανεξάρτητα από τυχόν άλλο εισόδημα του ατόμου· τρίτον, η καταβολή του δεν απαιτεί την εκτέλεση οποιασδήποτε εργασίας ή τη βούληση να αποδεχθεί μια θέση εργασίας, εφόσον προσφέρεται.

Σύμφωνα με τον Philippe Van Parijs, τις απόψεις του οποίου υιοθετεί το BIEN (Van Parijs, 1995, 2004) το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα λαμβάνεται ως εξής:

- *Καταβάλλεται σε μετρητά:* Είναι ένα εισόδημα που καταβάλλεται σε μετρητά και όχι σε είδος ή με άλλες μορφές εισοδηματικής ενίσχυσης. Παρέχεται χωρίς κάποιο περιορισμό ως προς την κατανάλωση, την αποταμίευση ή την επένδυση που θα χρησιμοποιηθεί. Συμπληρώνει, παρά υποκαθιστά, υπάρχουσες κοινωνικές παροχές, όπως επιδόματα, διαθέσιμα προγράμματα ενίσχυσης του εισοδήματος.
- *Καταβάλλεται σε τακτές περιόδους:* Καταβάλλεται ως τακτικό επίδομα και όχι ως εφάπαξ ενίσχυση. Το βασικό εισόδημα συνίσταται στην αγοραστική δύναμη που παρέχεται σε χρονικά διαστήματα, όπως κάθε εβδομάδα, κάθε μήνα, τρίμηνο ή κάθε έτος. Το επίδομα καταβάλλεται σε τακτές περιόδους, ανεξάρτητα από την οικονομική κατάσταση της χώρας και όχι ως εφάπαξ καταβολή, π.χ. σε περιόδους ύφεσης.
- *Καταβάλλεται από την πολιτική κοινότητα:* Καταβάλλεται από την κυβέρνηση ως κάποιο είδος δημόσιου πόρου. Με βάση την πιο διαδεδομένη προσέγγιση, το βασικό εισόδημα καταβάλλεται και επομένως χρηματοδοτείται σε εθνικό επίπεδο, όπως υποδηλώνεται και από το πώς προσδιορίζεται η συγκεκριμένη παροχή (π.χ. «κρατικό επίδομα», «εθνικό μέρισμα» ή «αμοιβή του πολίτη»). Μπορεί επίσης να καταβληθεί και να χρηματοδοτηθεί από ένα πολιτικά οργανωμένο μέρος ενός έθνους κράτους, όπως μια περιφέρεια ή και από μια υπερεθνική πολιτική οντότητα. Διάφορες προτάσεις έχουν γίνει στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ πιο γενικές είναι οι προτάσεις στο επίπεδο των Ηνωμένων Εθνών.
- *Καταβάλλεται σε ατομική βάση:* Καταβάλλεται σε κάθε μέλος της κοινότητας και όχι σε κάθε οικογένεια ως σύνολο, όπως συμβαίνει στα περισσότερα διαθέσιμα προγράμματα ενίσχυσης του εισοδήματος. Στα προγράμματα αυτά, ακόμα και στις περιπτώσεις που καταβάλλεται σε κάθε άτομο, το ύψος του καθορίζεται συχνά από τη σύνθεση της οικογένειας. Σε αυτές τις περιπτώσεις χορηγούν μικρότερο κατά κεφαλήν εισόδημα στα μέλη ενός ζευγαριού απ' ό,τι σ' ένα άτομο που ζει μόνο του, βασιζόμενοι στο γεγονός

ότι το κόστος ζωής για κάθε άτομο μειώνεται ανάλογα με το μέγεθος της οικογένειας. Η δίκαιη και αποτελεσματική λειτουργία τέτοιων ενισχύσεων προϋποθέτει ότι το κράτος έχει τη δυνατότητα να ελέγξει τους πόρους και τις συνθήκες διαβίωσης των δικαιούχων. Αντ' αυτού, ένα βασικό εισόδημα καταβάλλεται σε αυστηρά ατομική βάση. Όχι μόνο με την έννοια ότι κάθε μέλος της κοινότητας είναι και ένας παραλήπτης, αλλά και με την έννοια ότι το ποσό που λαμβάνει είναι ανεξάρτητο από τον τύπο της οικογένειας στην οποία ανήκει. Η λειτουργία ενός βασικού εισοδηματικού σχεδίου, επομένως, έρχεται σε αντίθεση με οποιοδήποτε έλεγχο των πόρων και των συνθηκών διαβίωσης.

- *Καταβάλλεται ανεξάρτητα από το εισόδημα:* Σε αντίθεση με τα διαθέσιμα προγράμματα εισοδηματικών ενισχύσεων, το πιο εντυπωσιακό χαρακτηριστικό γνώρισμα του βασικού εισοδήματος είναι ότι ίδιο ποσό καταβάλλεται σε πλούσιους και σε φτωχούς. Στα περισσότερα προγράμματα εισοδηματικών ενισχύσεων, ένα κατώτατο επίπεδο εισοδήματος καθορίζεται για κάθε τύπο νοικοκυριού (μονοπρόσωπου, ζεύγους χωρίς παιδιά, μονογονεϊκής οικογένειας κτλ.), το συνολικό οικογενειακό εισόδημα από άλλες πηγές αξιολογείται και η διαφορά μεταξύ αυτού του εισοδήματος και αυτού που έχει οριστεί ως ελάχιστο καταβάλλεται σε κάθε οικογένεια. Από αυτή την άποψη, αυτά τα προγράμματα λειτουργούν με βάση την προγενέστερη αξιολόγηση της οικογενειακής κατάστασης και των πόρων των δικαιούχων. Αντιθέτως, ένα βασικό εισοδηματικό πρόγραμμα λειτουργεί εκ των προτέρων, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε οικογενειακή και εισοδηματική κατάσταση. Δεν λαμβάνεται υπόψη ούτε το εισόδημα ενός προσώπου ούτε η βοήθεια που θα μπορούσε να εξασφαλίσει από τους συγγενείς, ούτε η αξία των περιουσιακών του στοιχείων. Ωστόσο οι πολίτες προβλέπεται να φορολογούνται με ένα υψηλότερο μέσο ποσοστό φόρου, προκειμένου να χρηματοδοτηθεί το βασικό εισόδημα και τελικά οι πλούσιοι, από τη στιγμή που δεν θα το χρειάζονται, θα το επιστρέφουν μέσω της φορολογίας. Οι υποστηρικτές του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος πιστεύουν ότι αυτός ο τρόπος επιστροφής είναι πιο αποτελεσματικός από τον περιορισμό του βασικού εισοδήματος μέσα από τον έλεγχο των πόρων των δικαιούχων, αποφεύγοντας έτσι και το διαχειριστικό κόστος ελέγχου των πόρων των δικαιούχων.

- *Δεν καθιστά τους πλούσιους πλουσιότερους:* Το γεγονός ότι οι πλούσιοι και οι φτωχοί λαμβάνουν το ίδιο βασικό εισόδημα δεν συνεπάγεται ότι η καταβολή ενός βασικού εισοδήματος θα κάνει τον πλούσιο πλουσιότερο. Και αυτό γιατί το βασικό εισόδημα πρέπει από κάπου να χρηματοδοτηθεί. Με την προϋπόθεση ότι θα επιβαρύνονται με υψηλότερο φόρο, είναι σαφές ότι οι πλούσιοι θα χρηματοδοτούν τόσο το δικό τους βασικό εισόδημα όσο και μεγάλο μέρος του βασικού εισοδήματος των φτωχότερων εισοδηματικά στρωμάτων. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο του βασικού εισοδήματος, τόσο υψηλότερο είναι και το μέσο ποσοστό του φόρου εισοδήματος και επομένως, τόσο μεγαλύτερη η ανακατανομή του εισοδήματος.

Οι πολιτικές Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος διέπονται από τις αρχές της ελευθερίας, της ισότητας και της αξιοπρέπειας όλων των πολιτών σε μια κοινωνία, από αυτό που θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε με τη φράση «δικαίωμα στο ελάχιστο».

Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα και Εφαρμοσμένες Κοινωνικές Πολιτικές

Στις παραπάνω γραμμές περιγράψαμε συνοπτικά την κανονιστική πλευρά του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος, όπως αυτό προσεγγίζεται από το BIEN. Εντούτοις, το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα όλο και περισσότερο συζητιέται στο πλαίσιο της εφαρμοσμένης κοινωνικής πολιτικής (Scharpf, 2000). Ενώ οι περισσότερες σύγχρονες χώρες εφαρμόζουν κοινωνικές πολιτικές βασισμένες σε κάποια μορφή Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, ένα βασικό εισόδημα με τη μορφή που αναπτύξαμε πριν σπάνια εφαρμόζεται. Σύμφωνα με τον Palmer (1997), η μόνη πολιτική οντότητα που έχει καθιερώσει ένα πραγματικό βασικό εισόδημα, όπως περιγράφηκε παραπάνω, είναι η πολιτεία της Αλάσκας των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι εφαρμοσμένες πολιτικές του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος συχνά σχετίζονται με πολιτικές, όπως ο αρνητικός φόρος εισοδήματος (negative income tax), το κοινωνικό μέρισμα (social dividend), το συμμετοχικό εισόδημα (participation income), τα επιδόματα ανεργίας και πρόνοιας, η θέσπιση ενός κατώτερου μισθού (minimum wage).

Ο Goodin (2000, p. 148) περιγράφει τις πολιτικές ενίσχυσης εισοδήματος, οι οποίες βασίζονται στην ευρύτερη φιλοσοφία του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος που έχουν εφαρμοστεί (ή που μπορούν να εφαρμοστούν) και θα μπορούσαν

να λειτουργήσουν προς την κατεύθυνση της κοινωνικής συνοχής και άμβλυσης των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι πολιτικές αυτές είναι:

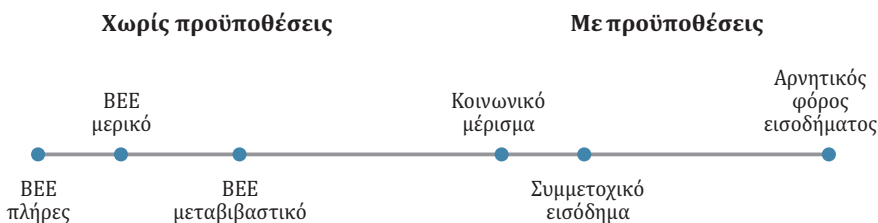
- (α) *Αρνητικός φόρος εισοδήματος*.⁴ Δεν αφορά τη χωρίς προϋποθέσεις καταβολή επιδοματικής ενίσχυσης. Η καταβολή εξαρτάται από την πτώση του εισοδήματος κάτω από ένα συγκεκριμένο επίπεδο. Με άλλα λόγια, όταν το εισόδημα πέσει κάτω από ένα ορισμένο εισοδηματικό επίπεδο, δεν φορολογείται, αντιθέτως ενισχύεται.
- (β) *Πιστωτικός φόρος εισοδήματος* (earned-income tax credit): Πρόκειται για μια παραλλαγή του αρνητικού φόρου εισοδήματος στη βάση κοινωνικών κριτηρίων. Άτομα ή νοικοκυριά, δηλαδή, με χαμηλά εισοδήματα και άλλα κοινωνικά κριτήρια (π.χ. πολύτεκνες οικογένειες) που επιδέχονται επιδοματική ενίσχυση.
- (γ) *Μη περιοριστικό βασικό εισόδημα* (unconditional basic income): Πρόκειται για ένα εισοδηματικό επίδομα που καταβάλλεται χωρίς προϋποθέσεις σε όλους τους πολίτες. Ο Goodin (2000) αναφέρεται στο συμμετοχικό εισόδημα με την έννοια της κοινωνικής προσφοράς. Δηλαδή δεν εξετάζονται εισοδηματικά ή άλλα κριτήρια για την καταβολή του επιδόματος, παρά μόνο η κοινωνική προσφορά (εθελοντισμός, κοινοτική εργασία κτλ.) του ατόμου που το λαμβάνει.⁵ Όπως μας πληροφορεί ο Goodin, η συγκεκριμένη πρόταση δεν έχει εφαρμοστεί.
- (δ) *Εφάπαξ* (lump-sum): Ένα ποσό που καταβάλλεται σύμφωνα με την ηλικία. Είχε εφαρμοστεί στη Γιουγκοσλαβία στο πλαίσιο του σοσιαλισμού της αγοράς.

Ο Fitzpatrick (1999, pp. 35-39) ταξινομεί τις κοινωνικές πολιτικές που σχετίζονται με το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα σε ένα σχήμα, ξεκινώντας από αυτές που είναι χωρίς προϋποθέσεις (unconditional) και καταλήγοντας σε αυτές με προϋποθέσεις (conditional). Στις χωρίς προϋποθέσεις πολιτικές κατατάσσεται το βασικό εισόδημα στις τρεις μορφές του: πλήρες (full), μερικό (partial) και μεταβιβαστικό (transitional). Από τα αριστερά προς τα δεξιά (Διάγραμμα 1) ταξι-

4. Σύμφωνα με τον Goodin, ο φόρος αυτός αφορούσε μια πρόταση του Milton Friedman προς τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών Richard Nixon.

5. Το συμμετοχικό εισόδημα είναι μια πρόταση που έχει αναπτυχθεί από τον Atkinson (1995, 1996).

Διάγραμμα 1: Ταξινόμηση του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος

νομούνται οι κοινωνικές πολιτικές, ξεκινώντας από αυτές χωρίς προϋποθέσεις και καταλήγοντας σε αυτές με προϋποθέσεις. Μετά το βασικό εισόδημα έρχεται το κοινωνικό μέρισμα, ακολουθεί το συμμετοχικό εισόδημα και τέλος ο αρνητικός φόρος εισοδήματος. Η ταξινόμηση του Fitzpatrick είναι πολύ σημαντική, γιατί αποσαφηνίζει κάθε κοινωνικό μέτρο που σχετίζεται με πολιτικές Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος.

Στη συνέχεια παραθέτουμε δύο παραδείγματα εφαρμοσμένων ή υπό εφαρμογή πολιτικών Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος:

- α) *Η περίπτωση της πολιτείας της Αλάσκας των ΗΠΑ:* Η Αλάσκα είναι η πρώτη καταχωρισμένη στη βιβλιογραφία περίπτωση εφαρμογής Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος, με τη μορφή μέρισματος των δημόσιων φυσικών πόρων της πολιτείας, στη βάση της ισότιμης διανομής σε όλους τους πολίτες. Συγκεκριμένα, η πολιτεία της Αλάσκας είχε ορίσει για το 2009 το ποσό των 1.305 δολαρίων, ποσό αρκετά χαμηλότερο από το μέρισμα του προηγούμενου χρόνου, που έφθανε τα 3.200 δολάρια. Ωστόσο, το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα εξακολουθεί να παραμένει μια ικανοποιητική εισοδηματική ενίσχυση για τους 628.499 κατοίκους της Πολιτείας.
- β) *Η περίπτωση της Μογγολίας:* Η κυβέρνηση της Μογγολίας έχει λάβει τα πρώτα μέτρα για να δημιουργήσει ένα βασικό εισόδημα, με τη μορφή μέρισματος των δημόσιων φυσικών πόρων του κράτους, όπως στην περίπτωση της Αλάσκας. Αυτή η προσπάθεια αποτελεί τη δεύτερη περίπτωση (μετά την Αλάσκα) εφαρμογής πολιτικών βασικού εισοδήματος στον κόσμο και την πρώτη σε εθνικό επίπεδο. Το μέρισμα των δημόσιων φυσικών πόρων μπορεί να γίνει εξαιρετικά σημαντικό

για τους Μογγόλους, αν και η κυβέρνηση δεν έχει ανακοινώσει ακόμη τις εκτιμήσεις της για το πόσο χρόνο θα διαρκέσει. Στις εκλογές του 2009 και τα δύο συμβαλλόμενα κόμματα συζήτησαν τη διανομή έως και 1.000 αμερικανικών δολαρίων σε κάθε πολίτη τον χρόνο.

3. Κοινωνικά συστήματα και πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15

Στην ΕΕ-15 δεν συναντάμε πολιτικές Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος, όπως αυτές που εφαρμόζονται στο πλαίσιο του BIEN. Οι πιο σχετικές με το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα πολιτικές είναι αυτές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Γι' αυτό και η παρούσα ενότητα θα εστιάσει στις κοινωνικές πολιτικές της ΕΕ-15 που αφορούν τις διάφορες μορφές εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, αντί του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος.

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα διαφοροποιείται σε καθεμία από τις χώρες της ΕΕ-15 και ποικίλλουν οι πολιτικές που εφαρμόζει κάθε κράτος-μέλος. Ο γενικός στόχος των προγραμμάτων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος είναι η κοινωνική παρέμβαση ενάντια στη φτώχεια και η μείωση των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα είναι ένα εισόδημα που παρέχεται από το κράτος κοινωνικής πρόνοιας στα άτομα ή/και στις οικογένειες που δεν μπορούν να εξασφαλίσουν ένα ικανοποιητικό εισόδημα το οποίο να τους επιτρέπει να ζουν με αξιοπρέπεια, σύμφωνα με τα ισχύοντα κοινωνικά πρότυπα.

Οι χώρες της ΕΕ-15 παρουσιάζουν τον μεγαλύτερο βαθμό οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής σύγκλισης μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πολύ περισσότερο μεταξύ των χωρών όλης της Ευρώπης. Εντούτοις, είναι απολύτως κατανοητό ότι κάθε χώρα έχει τη δική της κοινωνική πολιτική που έχει διαμορφωθεί κάτω από συγκεκριμένες ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Η μελέτη μας επικεντρώνεται στις κοινωνικές πολιτικές που σχετίζονται με τις διάφορες μορφές εφαρμογής του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15.

Είναι δεδομένο ότι στην ΕΕ-15 υπάρχουν διαφορετικές απόψεις και αντιλήψεις για το τι είναι φτώχεια και πώς πρέπει να καταμετρείται. Αυτό είναι κάτι που βασίζεται στις εθνικές αντιλήψεις σχετικά με τη θέση και τον ρόλο των αποδεκτών κατώτατων κοινωνικών επιπέδων, ειδικά στον τομέα του εισοδήματος. Στην Ευρώπη υπάρχει μια λεπτή διαχωριστική γραμμή μεταξύ της «σχετικής» και της «απόλυτης» φτώχειας, μεταξύ της «κοινωνικής ποιότητας για όλους» και «της εκπλήρωσης των πρώτων αναγκών», διάκριση που αποτελεί και τον πυρήνα της συζήτησης σχετικά με τα ελάχιστα πρότυπα διαβίωσης στον κοινωνικό τομέα. Τελικά, όμως, το ιδιαίτερο πλαίσιο μέτρησης της φτώχειας καθορίζεται από πολιτικά, παρά από καθαρά επιστημονικά κίνητρα.

Η κύρια δράση στον αγώνα ενάντια στη φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό ήταν η θέσπιση το 2000 της «Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού» (Open Method of Coordination – OMC) για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό που είναι σημαντικό σε αυτή τη διαδικασία είναι ότι όλα τα κράτη μέλη μοιράζονται έναν κοινό, μακροπρόθεσμο στόχο, ο οποίος δεν περιορίζεται μόνο στον αγώνα για την εξάλειψη της φτώχειας, αλλά προσανατολίζεται κυρίως στην προοδευτική μείωση των ανισοτήτων. Κάθε πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης δικαιούται να έχει ίσες ευκαιρίες, αλλά και τη δυνατότητα να ωφεληθεί από την ευρωπαϊκή ευημερία, με απώτερο σκοπό να εξασφαλιστεί τουλάχιστον ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο για όλους.

Όλες οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν αναπτύξει, αν και κάτω από διαφορετικές μορφές και χρόνους υλοποίησης, συμπληρωματικά εισοδηματικά προγράμματα, προκειμένου να εγγυηθούν σε όλους τους πολίτες ικανοποιητικούς πόρους ώστε να «ζουν με αξιοπρέπεια» και να ικανοποιούν τις «πρώτες ανάγκες» τους. Αυτά τα προγράμματα έχουν σχεδιαστεί για τα άτομα ή/και τις οικογένειες που δεν μπορούν να εξασφαλίσουν ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο και στοχεύουν σαφώς στην αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας.

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, που αναλύεται σε αυτή την Έκθεση, έχει διαφορετικούς εθνικούς ορισμούς σε κάθε χώρα μέλος της ΕΕ-15. Επιπλέον, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα περιέχεται σε προγράμματα που έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν να διατυπώσουμε έναν γενικό ορισμό. Σχεδόν σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, το δικαίωμα στο ελάχιστο εισόδημα λαμβάνει τη μορφή ενός «υποκειμενικού, μη διακριτικού δικαιώματος», που σημαίνει ότι δεν χορηγείται αυτόματα, αλλά πρέπει να γίνει

αίτηση από το συγκεκριμένο άτομο/οικογένεια. Σε όλη την ΕΕ-15 το προκαθορισμένο κατώτατο εισόδημα είναι εγγυημένο από τους νόμους ή τους κανόνες διοικητικού χαρακτήρα. Ο έλεγχος των οικονομικών πόρων των δικαιούχων και η προϋπόθεση για πραγματική αναζήτηση εργασίας από τα ικανά άτομα προς εργασία είναι κοινός παρανομαστής για όλα τα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος που εφαρμόζονται. Άλλο ένα κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι τα ποσά των επιδομάτων ρυθμίζονται σύμφωνα με τη σύνθεση των οικογενειών. Επίσης, το δικαίωμα αυτό αφορά τους νόμιμα εγκατεστημένους πολίτες της χώρας (το νοικοκυριό ή την οικογένεια). Μια κοινή τάση που παρατηρείται σε πολλές χώρες είναι η διοικητική αποκέντρωση των προγραμμάτων, τα οποία λειτουργούν σε περιφερειακό επίπεδο με αυξανόμενη συμμετοχή των τοπικών φορέων. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Peña Casas (2006, pp. 17-18), τα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στον ευρωπαϊκό χώρο έχουν τα ακόλουθα βασικά χαρακτηριστικά:

- είναι εγγυημένα και μη συμμετοχικά, χορηγούνται σε καθολική βάση και όχι με βάση τις εισφορές των πολιτών στα ασφαλιστικά συστήματα κοινωνικής προστασίας
- είναι «κατώτατα» εισοδήματα, λειτουργούν ως δίκτυ κοινωνικής προστασίας και συνδέονται με τις εθνικές ή τοπικές αντιλήψεις για τις ελάχιστες βιοτικές ανάγκες
- είναι η έκφραση ενός υποκειμενικού και μη διακριτικού (non-discretionary) δικαιώματος στην κοινωνική βοήθεια, που σημαίνει ότι τα άτομα πρέπει να το ζητήσουν και δεν τους χορηγείται αυτόματα, ενώ το ύψος του εισοδήματος καθορίζεται από τον νόμο ή με κανόνες διοικητικού χαρακτήρα, με τρόπο ισότιμο για όλους
- καταβάλλεται με βάση τους πόρους των δικαιούχων ένα ποσό χρημάτων, το οποίο δεν υπερβαίνει ένα δεδομένο ελάχιστο.

Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα συχνά συγχέεται με το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα, το οποίο στην πραγματικότητα δεν αποτελεί πρόγραμμα κοινωνικής προστασίας. Το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα είναι, όπως περιγράψαμε παραπάνω, ένα χρηματικό ποσό που χορηγείται σε κάθε πολίτη, ανεξάρτητα από τους διαθέσιμους πόρους των ατόμων ή των οικογενειών (δεν εξαρτάται δηλαδή από την οικονομική κατάσταση των δικαιούχων), τη θέση ή τα κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά.

Σχεδόν σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ-15 έχει τεθεί σε εφαρμογή ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα κοινωνικής βοήθειας που στοχεύει στην εγγύηση, για όλους τους νόμιμους κατοίκους, ενός ελάχιστου εισοδήματος ώστε να μπορούν «να ζουν με αξιοπρέπεια», ανεξάρτητα από το ποια είναι η κυρίαρχη κοινωνική αντίληψη της έννοιας της «αξιοπρεπούς ζωής» σε καθένα από αυτά. Μόνο σε δύο χώρες της ΕΕ-15 δεν υπάρχει κάποιο πρόγραμμα που να βασίζεται στην έννοια του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος: *Ελλάδα και Ιταλία*.

Για τη διερεύνηση της επίδρασης που έχουν οι διαφορές των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στην έκταση της ανισότητας και της φτώχειας, προτείνεται η ομαδοποίηση των χωρών της ΕΕ-15 με βάση τον τύπο του κοινωνικού κράτους που έχουν αναπτύξει. Το σύστημα κοινωνικής προστασίας κάθε χώρας (ή ομάδας χωρών) συνδέεται με τον ιδιαίτερο ρόλο που διαδραματίζουν το κράτος, η οικογένεια και η αγορά στην παροχή κοινωνικής προστασίας. Στην έκθεση για το ελάχιστο εισόδημα που συνέταξαν οι Kazeroon and Sabatinelli (2005), για λογαριασμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προτείνουν την ταξινόμηση των προγραμμάτων κοινωνικής βοήθειας στην ΕΕ-15 με βάση το έργο του Esping-Andersen (1990) σχετικά με τα τρία καθεστώτα κοινωνικής ευημερίας. Με αυτό τον τρόπο μπορούμε να διακρίνουμε καλύτερα τη σχέση μεταξύ των προγραμμάτων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και των συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης ταξινομούνται στους ακόλουθους τύπους κοινωνικών κρατών (ή συστημάτων κοινωνικής προστασίας): Σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος, Συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος, Φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος και το καθεστώς ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης.⁶

Οι χώρες που ενδιαφέρουν την παρούσα μελέτη είναι οι δεκαπέντε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Φινλανδία. Οι χώρες αυτές ταξινομούνται με βάση τον τύπο κοινωνικού κράτους που εφαρμόζουν ως εξής:

6. Η παρουσίαση και η ανάλυση των καθεστώτων κοινωνικής ευημερίας βρίσκεται στην έκθεση του Παρατηρητηρίου, το 2008, με θέμα «Οικονομική ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα: Συγκριτική ανάλυση και διαχρονικές τάσεις» (Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008, pp. 6-7). Επίσης, βλ. Esping-Andersen (1990), Leibfried (1992), Ferrera (1996), Petmesidou (1996), Ματσαγγάνης (1999), Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

Πίνακας 1: Ταξινόμηση των χωρών της ΕΕ-15 με βάση το κοινωνικό κράτος

Σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος	Συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος	Φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος	Το καθεστώς ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης
Δανία	Αυστρία	Ηνωμένο Βασίλειο	Ιταλία
Σουηδία	Βέλγιο	Ιρλανδία	Ισπανία
Φινλανδία	Γερμανία		Ελλάδα
Ολλανδία	Γαλλία		Πορτογαλία
	Λουξεμβούργο		

Σκοπός μας δεν είναι εδώ η λεπτομερής διερεύνηση, αλλά η περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών του κοινωνικού συστήματος κάθε κράτους μέλους της ΕΕ-15 σχετικά με την έκταση της χρήσης πολιτικών Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Σε γενικές γραμμές, αν και στην ΕΕ-15 δεν εφαρμόζονται πολιτικές «πλήρους» Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος, με την έννοια της καθολικής καταβολής του σε όλους τους πολίτες χωρίς προϋποθέσεις, το κοινωνικό κράτος είναι προσανατολισμένο στον περιορισμό της φτώχειας και στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και επιδομάτων ενίσχυσης του εισοδήματος των ασθενέστερων. Επίσης, είναι σημαντικό ότι τις τελευταίες δεκαετίες, από τα τέλη του 1970 και έπειτα, στην Ευρώπη, και ειδικά στην ΕΕ-15, οι κοινωνικές πολιτικές έχουν αλλάξει βασική φιλοσοφία. Έτσι από τις «παθητικές» πολιτικές στη βάση των μεταβιβαστικών πληρωμών, όπως η επιδοματική πολιτική σε άτομα με χαμηλό εισόδημα ή μακροχρόνια ανέργους, έχουν στραφεί σε «ενεργητικές» πολιτικές απασχόλησης που έχουν στόχο την άρση του κοινωνικού αποκλεισμού των φτωχών ανθρώπων, μέσα από την ενεργή συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας και την οικονομία. Όμως, ενώ οι «ενεργητικές» πολιτικές ως φιλοσοφία ηχούν θετικά, στην πράξη η εφαρμογή τους παρουσιάζει προβλήματα, καθώς οι πολίτες καλούνται –στην πραγματικότητα υποχρεώνονται– να εργαστούν σε αβέβαιες, χαμηλά αμειβόμενες και με καθεστώς υποαπασχόλησης θέσεις εργασίας, με τον κίνδυνο να χάσουν κάθε μορφή οικονομικής ενίσχυσης, αν δεν ενταχθούν σε κάποιο εργασιακό πλαίσιο.

Λόγω της περιορισμένης έκτασης και της περιγραφικής αναφοράς σε κάθε κράτος μέλος της ΕΕ-15, θα γίνει σύντομη παράθεση, κατά το δυνατόν, στατιστικών και αριθμητικών στοιχείων. Επίσης, δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι αναφε-

Πίνακας 2: Δαπάνες κοινωνικής προστασίας στις χώρες της ΕΕ-15 το 2007 σε τρέχουσες τιμές (% ΑΕΠ)

Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Δαπάνες κοινωνικής προστασίας το 2007 σε τρέχουσες τιμές (% ΑΕΠ)
	ΕΕ-15 Μέσος όρος	26,9
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	28,9
	Σουηδία	29,7
	Φινλανδία	25,4
	Ολλανδία	28,4
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	28,0
	Βέλγιο	29,5
	Γερμανία	27,7
	Γαλλία	30,5
Φιλελεύθερο	Λουξεμβούργο	19,3
	Ηνωμένο Βασίλειο	25,3
Νότιο-Ευρωπαϊκό	Ιρλανδία	18,9
	Ιταλία	26,7
	Ισπανία	21,0
	Ελλάδα	24,4
	Πορτογαλία	24,8

Πηγή: Στοιχεία τιμών από τη EUROSTAT (πρόσβαση τον Δεκέμβριο του 2009)

ρόμαστε σε μια δυναμικά εξελισσόμενη Ευρωπαϊκή Ένωση και σε πολιτικές που καθορίζονται οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά από ιστορικό βάθος, αλλά και από τις τρέχουσες οικονομικές εξελίξεις. Ο Πίνακας 2 παρουσιάζει τις δαπάνες για την κοινωνική προστασία στις χώρες της ΕΕ-15. Οι δαπάνες αυτές αφορούν: Πρώτον, τις παροχές που συνίστανται σε μεταβιβάσεις σε χρήμα ή σε είδος σε οικογένειες και άτομα, προκειμένου να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένους κινδύνους ή ανάγκες. Δεύτερον, τα διοικητικά έξοδα που καλύπτουν δαπάνες οι οποίες αφορούν τη διαχείριση και τη διοίκηση των κοινωνικών προγραμμάτων. Τρίτον, διάφορες άλλες δαπάνες, όπως η επιδότηση πληρωμής ενοικίων.

Πίνακας 3: Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην ΕΕ-15 για τους αιτούντες χωρίς πόρους (ευρώ μηνιαίως)

Χώρα	Άτομο χωρίς παιδιά	Ένας γονέας με παιδί	Ζευγάρι χωρίς παιδιά	Ζευγάρι με ένα παιδί	Ζευγάρι με δύο παιδιά	Ζευγάρι με τρία παιδιά
Αυστρία*	420-542	358-493	620-804	865-1.086	1.104-1.362	1.373-1.669
Βέλγιο*	644	859	859	1.056	1.340	1.639
Δανία*	1.201	2.102	2.403	3.303	3.414	3.524
Φινλανδία (με βάση την περιοχή)	373 ή 389	633 ή 662	633 ή 662	894 ή 934	1.129 ή 1.180	1.390 ή 1.452
Γαλλία	441	661	661	794	926	1.102
Γερμανία	345	593	622	829	1.036	1.243
Ελλάδα	0	0	0	0	0	0
Ιρλανδία	805	900	1.339	1.435	1.530	1.625
Ιταλία	0	0	0	0	0	0
Λουξεμβούργο	1.185	1.286	1.678	1.780	1.881	1.983
Ολλανδία	588	823	1.176	1.176	1.176	1.176
Πορτογαλία	177	266	354	443	531	637
Ηνωμένο Βασίλειο*	742	1.187	974	1.423	1.784	2.095
Ισπανία	Εξαρτάται από τις δεκαεπτά αυτοδιοικούμενες περιοχές· πάντως λιγότερο από 500 ευρώ για το άτομο χωρίς παιδιά.					
Σουηδία	385	615	632	877	1.148	1.388

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία από Busilacchi (2008)

* Περιέχει το οικογενειακό επίδομα

Στη διευρυμένη Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 κρατών-μελών το επίπεδο των επιδομάτων που προβλέπεται ως Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα είναι αρκετά ετερογενές· για παράδειγμα, για ένα άτομο (και χωρίς να συνυπολογίσουμε τις άλλες κοινωνικές μεταβιβάσεις) είναι 28 ευρώ τον μήνα στη Λετονία, ενώ στη Δανία φθάνει τα 1.130 ευρώ μηνιαίως. Ο Πίνακας 3 αναφέρεται στο επίπεδο του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15 για διάφορες οικογενειακές καταστάσεις, όταν οι αιτούντες δεν έχουν πόρους.

Ακολουθεί η ανάλυση των πολιτικών προς την κατεύθυνση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος κάθε χώρας της ΕΕ-15 με βάση το κοινωνικό μοντέλο. Σε αυτή την ενότητα δεν συμπεριλαμβάνεται η Ελλάδα, για την οποία γίνεται αναφορά στην τελευταία ενότητα της μελέτης μας.

Χώρες που ανήκουν στο σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό μοντέλο

Δανία

Η Δανία είναι χώρα με ανεπτυγμένο κοινωνικό κράτος, το οποίο εξασφαλίζει ιατροφαρμακευτική κάλυψη και συνταξιοδότηση υψηλής ποιότητας σε όλους τους πολίτες της. Ιστορικά το δανέζικο μοντέλο έχει τις ρίζες του σε κοινωνικούς θεσμούς, όπως τη σύνταξη λόγω ηλικίας που καθιερώθηκε το 1891, το επίδομα ανεργίας από το 1907 και την καθολική ασφάλεια υγείας από το 1982 (Green-Pedersen and Klitgaard, 2009, p. 139). Το δανέζικο μοντέλο, όπως και τα άλλα σοσιαλδημοκρατικά κοινωνικά μοντέλα, έχει υποστεί αλλαγές στον τομέα της απασχόλησης και επιδοματικής πολιτικής, ειδικά τις τελευταίες δεκαετίες. Σχετικά με τις πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, ήδη από το 1974, έχει θεσπιστεί το Social Bijstand, μια μορφή εγγυημένου εισοδήματος που αφορά την προστασία από τη φτώχεια, μέσω μεταβιβαστικών πληρωμών και μιας σειράς μέτρων που αφορούν την κοινωνική και εργασιακή ολοκλήρωση του ατόμου (Busilacchi, 2008, p. 13). Συγκριτικά, η Δανία είναι χώρα που διαθέτει ισχυρές πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Σουηδία

Το σουηδικό κοινωνικό κράτος βασίζεται σε τέσσερις άξονες: (1) Βασική αρχή αυτού του κοινωνικού μοντέλου είναι το δικαίωμα στην εργασία για όλους όσους βρίσκονται σε παραγωγική ηλικία και είναι ικανοί να εργαστούν. Με αυτό τον τρόπο καθίστανται οι εργαζόμενοι πολίτες καταναλωτές και φορολογούμενοι. (2) Ένα συμπληρωματικό επίδομα ενίσχυσης του εισοδήματος παρέχεται κυρίως στους ηλικιωμένους, αλλά και στα άτομα που βρίσκονται σε ενεργή ηλικία και στις οικογένειές τους, καθώς και σε όσα έχουν ασταθές ή καθόλου εισόδημα. (3) Προβλέπεται η παροχή δωρεάν και υψηλού επιπέδου υπηρεσιών εκπαίδευσης και υγείας καθώς και άλλων κοινωνικών υπηρεσιών. (4) Τα κοινωνικά προγράμματα που αναφέρθηκαν υποστηρίζονται από το εγχώριο φορολογικό σύστημα.

Η παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών βασίζεται είτε στο κεντρικό κράτος είτε στις τοπικές και περιφερειακές αρχές. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το σύστημα βρίσκεται σε αναδιοργάνωση, προς την κατεύθυνση της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών με τη μεσολάβηση του ιδιωτικού τομέα (Hort, 2009, p. 431).

Φινλανδία

Το φινλανδικό κοινωνικό μοντέλο θεωρείται ένα από τα πιο δυναμικά στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Είναι ένα σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό μοντέλο που βρίσκεται σε διαδικασία μετάβασης, ήδη από τη δεκαετία του 1990 μέχρι σήμερα, προς την κατεύθυνση του κορπορατιστικού-συντηρητικού μοντέλου. Σύμφωνα με τους Kangas and Saari (2009, pp. 202-203), τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το φινλανδικό κοινωνικό μοντέλο είναι: Προγράμματα κοινωνικής πολιτικής με στόχο την αντιμετώπιση συγκεκριμένων κοινωνικών κινδύνων, όπως η ανεργία, τα γηρατειά, η ανικανότητα για εργασία. Παροχές κοινωνικής ασφάλισης και φορολογίας που βασίζονται αποκλειστικά στην εργασιακή προϋπηρεσία του ατόμου και στο εισόδημά του. Τα άτομα μπορούν να μετακινούνται από τον έναν δήμο σε άλλον ή από έναν χώρο εργασίας σε άλλον, χωρίς να χάνουν τα κοινωνικά τους δικαιώματα. Σχεδόν χωρίς εξαίρεση, η φινλανδική κοινωνική ασφάλιση βασίζεται σε νόμους και συλλογικούς κοινωνικούς θεσμούς, ενώ ο ρόλος των επιμέρους επαγγελματικών ή ατομικών συστημάτων ασφάλειας είναι μικρός, αν και επεκτείνεται τελευταία. Ωστόσο η επέκταση των ιδιωτικών υπηρεσιών και των ασφαλιστικών αγορών λειτουργεί συμπληρωματικά και όχι ως επικάλυψη των παροχών που διασφαλίζονται από το κράτος πρόνοιας και τη νομοθεσία. Το πρώτο κριτήριο για το δικαίωμα σε κοινωνικές υπηρεσίες και μεταβιβαστικές πληρωμές δεν είναι η απασχόληση, αλλά η διαμονή-κατοικία στη χώρα. Έτσι, η δυναμική της κοινωνικής ασφάλισης είναι ευρύτερη απ' ό,τι σε πολλές άλλες χώρες της ΕΕ-15. Τέλος, δίνεται έμφαση στις μεταβιβάσεις εισοδήματος και σε κοινωνικές υπηρεσίες ανεξάρτητα από την περιουσιακή κατάσταση. Με πολύ λίγες εξαιρέσεις, τα περιουσιακά στοιχεία δεν έχουν επιπτώσεις επί των δικαιωμάτων για κοινωνικές παροχές ή υπηρεσίες.

Ολλανδία

Η Ολλανδία είναι ίσως η λιγότερο τυπική εκπρόσωπος του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου. Σύμφωνα με τον Van Oorschot (2009, p. 366), το ολλανδικό πρότυπο κοινωνικού κράτους μπορεί να θεωρηθεί «υβριδικό», μεταξύ του συ-

ντηρητικού-κορπορατιστικού και του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι είναι ένα κοινωνικό μοντέλο που βρίσκεται σε μετάβαση. Η τάση στην Ολλανδία, όπως και στις άλλες χώρες που ανήκουν στην κατηγορία των σοσιαλδημοκρατικών κοινωνικών μοντέλων, είναι να στρέφονται όλο και περισσότερο σε κορπορατιστικά και φιλελεύθερα συστήματα κοινωνικής ευημερίας. Ωστόσο, ακόμη και σήμερα, η Ολλανδία είναι χώρα που υλοποιεί ισχυρές πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Τα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος που εφαρμόζονται, αν και δεν έχουν καθολικό χαρακτήρα και χορήγηση χωρίς προϋποθέσεις, καλύπτουν μεγάλες κοινωνικές ομάδες. Συγκεκριμένα, καταβάλλεται η βασική σύνταξη που διασφαλίζει σε κάθε πολίτη πάνω από 65 ετών ένα στοιχειώδες εισόδημα. Επίσης, οι πολίτες πάνω από 18 ετών των οποίων οι πόροι είναι κάτω από το προκαθορισμένο όριο μπορούν να ενταχθούν σε πρόγραμμα χορήγησης εγγυημένου εισοδήματος. Το ύψος της επιδότησης είναι συνάρτηση του καθαρού ελάχιστου μισθού, με διαβαθμίσεις: για μονοπρόσωπα νοικοκυριά ανέρχεται στο 70%, για μονογονεϊκά νοικοκυριά στο 90% και για τα ζευγάρια έως και στο 100% του βασικού μισθού.

Χώρες που ανήκουν στο συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό μοντέλο

Αυστρία

Το είδος της κοινωνικής πολιτικής που ασκείται στην Αυστρία αναδεικνύει τον ισχυρό ρόλο του δημόσιου τομέα, που διακρίνεται σε ομοσπονδιακό, επαρχιακό και τοπικό επίπεδο αφενός και στα όργανα κοινωνικής ασφάλειας αφετέρου. Η κοινωνική ασφάλεια ήταν και είναι η κυρίαρχη μορφή κοινωνικής προστασίας. Η Αυστρία είναι χώρα με χαμηλά επίπεδα φτώχειας, με το 13% των νοικοκυριών να βρίσκεται κάτω από το όριο της φτώχειας και με τον κοινοτικό μέσο όρο των EU-25 και EU-15 να κυμαίνεται στο 16% (Eurostat, 2008). Σύμφωνα με τον Österle and Heitzmann (2009), οι Αυστριακοί πολίτες φαίνεται να είναι, σε γενικές γραμμές, ικανοποιημένοι με την κοινωνική πρόνοια που τους παρέχεται. Αν και η πίεση για το δημοσιονομικό πρόβλημα (π.χ. δημόσιο έλλειμμα και ασφαλιστικό) αυξάνεται, η πλειονότητα του πληθυσμού αποδέχεται τη συζήτηση πάνω στις σύγχρονες μεταρρυθμίσεις του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης (συμπεριλαμβανομένου ενός ισχυρότερου ρόλου για την ιδιωτική ασφάλι-

ση). Στη μελέτη για την αποδοχή πολιτικών που έλαβε χώρα το 2001, το 93% του πληθυσμού επιθυμούσε το κράτος να είναι κυρίως αρμόδιο για την πρόνοια των ηλικιωμένων και το 92% για τις πολιτικές στην αγορά εργασίας. Την ίδια στιγμή, το 30% αυτών που ρωτήθηκαν υποστήριξε ότι το κράτος έχει κάνει τα λιγότερα για τις οικογένειες που βρίσκονται κάτω από το επίπεδο της φτώχειας, ενώ το 43% θεώρησε ότι το κράτος έχει κάνει περισσότερα για τις οικογένειες με μικρά παιδιά. Όπως προκύπτει από αυτή την έρευνα, η κοινωνική αντίληψη για την κρατική ευθύνη δεν έχει αλλάξει ουσιαστικά από το 1986 ως το 2003. Η εμπιστοσύνη στα διαθέσιμα κοινωνικά προγράμματα υποστηρίζεται από την ισχυρή πεποίθηση για τη σημασία της πρόσβασης στις υπηρεσίες ποιότητας. Σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο (European Commission, 2007), πάνω από το 90% του πληθυσμού θεωρεί την ποιότητα των υγειονομικών υπηρεσιών από αρκετά καλή ως πολύ καλή. Πάνω από το 90% του πληθυσμού έχει πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στα νοσοκομεία. Ωστόσο οι πολιτικοί που υποστηρίζουν τον περιορισμό του κοινωνικού κράτους και την περικοπή των προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής ολοένα και αυξάνουν την επιρροή τους στη χώρα.

Αν και η Αυστρία δεν έχει υιοθετήσει την πολιτική του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος με την κανονιστική μορφή τύπου BIEN που έχουν αναπτύξει άλλες χώρες αυτού του μοντέλου, οι κοινωνικές πολιτικές που εφαρμόζει θα μπορούσαν να θεωρηθούν ότι κινούνται στην κατεύθυνση των ισχυρών πολιτικών Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (για παράδειγμα, οι πολιτικές στήριξης της οικογένειας και της μητρότητας). Η κοινωνική πολιτική με άξονα τη στήριξη της οικογένειας είναι ένα θεμελιακό στοιχείο των συντηρητικών-κορπορατιστικών κοινωνικών συστημάτων. Εκτός από αυτό, στον τομέα της ασφάλισης, καταβάλλεται σε όλες τις οικογένειες με παιδιά ένα επίδομα (Familienbeihilfe), ανεξάρτητα από το εισόδημά τους. Το επίπεδο της ενίσχυσης εξαρτάται από τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών σε κάθε οικογένεια. Καταβάλλεται έως την ηλικία των 18 ετών και ανέρχεται στα €152,70, με €105,40 για κάθε παιδί. Επίσης, καταβάλλεται εφόσον το παιδί φοιτά στο σχολείο ή στο πανεπιστήμιο, είναι δηλαδή μαθητής ή φοιτητής, μέχρι 26 ετών. Μια άλλη παροχή προς την κατεύθυνση αυτή είναι το επίδομα κοινωνικής βοήθειας (social assistance benefit). Ήδη από τη δεκαετία του 1970, είχε θεσπιστεί ένα επίδομα κοινωνικής βοήθειας για τις κοινωνικές ομάδες με χαμηλά ή μηδενικά εισοδήματα ως μέτρο για την καταπολέμηση της φτώχειας. Το 2007 το επίδομα αυτό είχε δοθεί στο 2% περίπου του αυστριακού

πληθυσμού. Το 2008, το ποσό αυτού του επιδόματος κυμάνθηκε μεταξύ €351,20 και €710 τον μήνα. Ωστόσο, η κοινωνική βοήθεια αυτού του τύπου είναι υπό την ευθύνη των περιφερειακών κυβερνήσεων⁷ και ως εκ τούτου υφίστανται εννέα διαφορετικά προγράμματα, με παραλλαγές στην πρόσβαση, στο ύψος του επιδόματος, στην οργάνωση καθώς και στη χρηματοδότηση (Örsterle and Heitzmann, 2009, p. 39). Συνοψίζοντας, η Αυστρία είναι μια χώρα με ισχυρό κοινωνικό κράτος και με ισχυρές πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Βέλγιο

Είναι μια χώρα που χαρακτηρίζεται από ένα παραδοσιακό σύστημα κοινωνικών παροχών υψηλής ποιότητας. Ωστόσο, μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και ως σήμερα υφίσταται έντονος μετασχηματισμός στη φιλοσοφία αυτού του κοινωνικού συστήματος. Συγκεκριμένα την τελευταία δεκαπενταετία παρατηρείται μια μετάβαση από τις πολιτικές που είχαν ως φιλοσοφία την «ευημερία χωρίς δουλειά» (welfare without work) στην «ενεργητική ευημερία με κρατικές πολιτικές» (active welfare state policies). Επίσης, δίνεται έμφαση στη μετάβαση από ένα κοινωνικό σύστημα που στηριζόταν στην προστασία του εισοδήματος σε ένα σύστημα ελάχιστης εισοδηματικής ενίσχυσης (minimum income provision) (Marx, 2009, pp. 49-63).

Το Βέλγιο είναι μια χώρα που διαθέτει ισχυρή κοινωνική πολιτική και διακρίνεται για την πιστή εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Marx (2009, p. 54) το δίκτυο κοινωνικής προστασίας βασίζεται σε τρεις νόμους που θεσπίστηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Πρώτον, παρέχεται ένα Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα σε όλους τους πολίτες. Δεύτερον, προβλέπονται παροχές για τα παιδιά (guaranteed child benefit) όσων γονέων δεν καλύπτονται από άλλα προγράμματα κοινωνικής προστασίας (π.χ. εργασιακή ασφάλεια). Τα τρίτο μέτρο αφορά την ελάχιστη εγγυημένη σύνταξη (guaranteed minimum pension) για όσους βρίσκονται σε ηλικία συνταξιοδότησης. Επιπλέον, εκτός από τις παραπάνω θεσμοθετημένες παροχές, οι τοπικοί παράγοντες (π.χ. τοπική αυτοδιοίκηση) προσφέρουν κατά περίπτωση πρόσθετες ενισχύσεις και υπηρεσίες. Τέλος, το σύστημα κοινωνικής προστασίας έχει θεσπίσει πρόσθετη εισοδηματική ενίσχυση για τα άτομα με ειδικές ανάγκες.

7. Η Αυστρία είναι ομοσπονδιακή χώρα και αποτελείται από εννέα κρατίδια.

Γερμανία

Η Γερμανία θεωρείται ίσως η ισχυρότερη οικονομία στην Ευρωπαϊκή Ένωση και χώρα με παράδοση στην εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών, έχοντας τη συμβολή του ιδιωτικού τομέα. Ιστορικά η κοινωνική ασφάλεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη γερμανική ομοσπονδία. Η Γερμανία είναι χώρα με πολύ ισχυρό θεσμικό πλαίσιο που θωρακίζει, θα λέγαμε, την κοινωνική ασφάλεια, αλλά και τους θεσμούς της αγοράς. Σύμφωνα με τους Hegelich and Meyer (2009, p. 124) η κοινωνική ασφάλεια αντιστοιχεί στο ένα τρίτο του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ). Το μεγαλύτερο ποσοστό του κρατικού προϋπολογισμού, της τάξης του 42%, αφορά τη χρηματοδότηση των συντάξεων, ακολουθούν οι δαπάνες για την υγεία με 33,9%, έπονται οι δαπάνες για την οικογένεια και τα παιδιά με 10,8% και τέλος οι δαπάνες για την αντιμετώπιση της ανεργίας με 7,1%. Στη Γερμανία το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα διαφοροποιείται με βάση κοινωνικά και δημογραφικά κριτήρια (Peña Casas, 2006, p. 55). Ο σκοπός του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος είναι να δώσει τη δυνατότητα στους δικαιούχους που δεν δύνανται να υποστηρίξουν οικονομικά τον εαυτό τους και την οικογένειά τους να εξασφαλίσουν ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο και να μπορέσουν κάποια στιγμή να ζήσουν ανεξάρτητα από την κοινωνική βοήθεια.

Συμπερασματικά, όσον αφορά την εφαρμογή πολιτικών Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, η Γερμανία θεωρείται χώρα που εφαρμόζει αποτελεσματικά ισχυρές πολιτικές προς την κατεύθυνση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Γαλλία

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας της Γαλλίας είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο. Είναι ίσως ο βασικότερος εκπρόσωπος του κορπορατιστικού μοντέλου κοινωνικής οργάνωσης και χώρα με μακρόχρονη ιστορία στους κοινωνικούς αγώνες. Όσον αφορά τις πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, όπως και το συνολικό κοινωνικό σύστημα, παρουσιάζουν έντονο βαθμό πολυπλοκότητας. Σύμφωνα με τους Gallouj and Gallouj (2009, pp. 214-215), σήμερα λειτουργούν οκτώ διαφορετικά προγράμματα ελάχιστου κοινωνικού οφέλους στα οποία εντάσσονται περισσότερο από τρία εκατομμύρια άνθρωποι, ενώ τα άτομα που δυνητικά μπορούν να ενταχθούν σε κάποιο από τα προγράμματα αυτά φθάνουν τα έξι εκατομμύρια. Αυτός ο αριθμός αντιπροσωπεύει το 10% περίπου του γαλλικού

πληθυσμού και το 15% των νοικοκυριών του. Τα προγράμματα αυτά προσφέρουν: 1) το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα για ηλικιωμένους που θεσπίστηκε το 1941, 2) ένα βασικό επίδομα για τις περιπτώσεις ατόμων με αναπηρία (minimum disability allowance) που θεσπίστηκε το 1930, 3) ένα επίδομα για τις περιπτώσεις ενηλίκων με ειδικές ανάγκες (handicapped adult allowance), 4) ένα επίδομα για τις μονογονεϊκές οικογένειες (single parent allowance) που θεσπίστηκε το 1976, 5) ένα επίδομα για τις περιπτώσεις απώλειας συζύγου (widow's allowance) που θεσπίστηκε το 1980, 6) ένα επίδομα συνοχής (integration allowance) που θεσπίστηκε το 1984, 7) ένα επίδομα για τους μακροχρόνια ανέργους που θεσπίστηκε το 1984 και 8) το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα ή Κατώτατο Επίδομα Ένταξης (Revenu Minimum d'Insertion - RMI), που θεσπίστηκε το 1988. Το τελευταίο πρόγραμμα είναι το πιο διαδεδομένο. Παρέχει ένα βασικό εισόδημα σε κάθε άτομο ηλικίας πάνω από 25 ετών, είτε και μικρότερης ηλικίας, αν έχει παιδί. Είναι διαθέσιμο σε όλους τους πολίτες, συμπεριλαμβανομένων των αλλοδαπών, όταν πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις και διαμένουν ορισμένο χρονικό διάστημα στη χώρα. Αν και αρχικά το επίδομα αυτό απευθυνόταν σε όσους δεν μπορούσαν να εργαστούν, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα έχει γίνει το τρίτο και τελικό στάδιο του συστήματος για τη στήριξη των ανέργων. Τα άλλα δύο στάδια είναι η ασφάλισή τους και η βοήθεια των μακροχρόνια ανέργων. Βέβαια, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα δεν αποσκοπεί στο να διαιωνίσει μια κατάσταση οικονομικής εξάρτησης, αλλά να στηρίξει τα άτομα που επιθυμούν να κάνουν ένα νέο ξεκίνημα. Συνοψίζοντας, η Γαλλία θα μπορούσε να συμπεριληφθεί στις χώρες που εφαρμόζουν ισχυρές πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Λουξεμβούργο

Το Λουξεμβούργο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως τυπικός εκπρόσωπος του συντηρητικού κορπορατιστικού μοντέλου κοινωνικού κράτους. Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης είναι δομημένο πάνω σε δύο άξονες: α) στην ενίσχυση της οικογένειας και των παιδιών, β) στην κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων και των μελών των οικογενειών τους. Κάθε πρόγραμμα κοινωνικής βοήθειας (επιδόματα κτλ.) λαμβάνεται στο πλαίσιο εφαρμογής πολιτικών κοινωνικής συνοχής και χορηγείται επικουρικά και όχι ως αντιστάθμισμα στην έλλειψη εργασίας.

Σχετικά με τις πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος που έχουν εφαρμοστεί, ήδη από το 1960 καθιερώθηκε ένα εθνικό επίδομα κοινωνικής συνοχής.

Σκοπός του επιδόματος αυτού ήταν να καλύψει τα κενά της κοινωνικής ασφάλισης, ειδικά για όσους πολίτες δεν είχαν πλήρη κάλυψη. Το 1986 καθιερώθηκε ένα Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα με την ονομασία Revenue Minimum Guarantee (RMG) (Kerschen, 2009, p. 318). Στόχος του επιδόματος αυτού να διασφαλιστεί ότι κάθε πολίτης της χώρας θα έχει τα αναγκαία για μια αξιοπρεπή ζωή, χωρίς να εξετάζεται γιατί ο πολίτης αυτός δεν διαθέτει τα απαραίτητα για διαβίωσή του. Με τους νόμους του 1999 και του 2004 αυτή η πολιτική άλλαξε και διαμορφώθηκαν εθνικές, δημογραφικές και οικονομικές προδιαγραφές, όπως η εθνική ταυτότητα (το άτομο οφείλει να έχει λουξεμβουργιανή υπηκοότητα), ο δικαιούχος να είναι τουλάχιστον 25 ετών και τα εισοδήματα του ίδιου και της οικογένειάς του να μην υπερβαίνουν το ελάχιστο εισόδημα, όπως αυτό έχει προσδιοριστεί από την πολιτεία του Λουξεμβούργου. Επίσης, το RMG περιλαμβάνει δύο κατηγορίες: Η πρώτη αφορά αυτούς που είναι κάτω από 60 ετών, είναι ικανοί για εργασία και οφείλουν να αναζητήσουν εργασία και να επανενταχθούν. Η δεύτερη κατηγορία αφορά μια συμπληρωματική βοήθεια για όσα άτομα είναι πάνω από 60 ετών. Και γι' αυτά τα άτομα, που δεν μπορούν να εργαστούν, προβλέπεται μια συμπληρωματική βοήθεια. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, τέλος, ορίζεται σύμφωνα με το μέγεθος του νοικοκυριού. Από το 1999, ο αριθμός των δικαιούχων αυξήθηκε και περιέλαβε κυρίως μονοπρόσωπα νοικοκυριά και μονογονεϊκές οικογένειες. Ας σημειωθεί ότι η ομάδα με τα μεγαλύτερα ποσοστά είναι αυτή που κυμαίνεται μεταξύ 35-39 ετών (Kerschen, 2009, pp. 318-319).

Χώρες που ανήκουν στο φιλελεύθερο κοινωνικό μοντέλο

Ηνωμένο Βασίλειο

Όσον αφορά το ΗΒ, θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για δύο περιόδους κοινωνικού κράτους: Την πριν από και τη μετά Thatcher περίοδο. Κάνουμε αυτή τη διάκριση, καθώς διαφοροποιείται συνολικά η φιλοσοφία της κοινωνικής πολιτικής μεταξύ αυτών των δύο περιόδων.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, η χώρα είχε κτίσει ένα ισχυρό κοινωνικό κράτος, κάτω και από την επίδραση των κεϋνσιανών ιδεών στη διαμόρφωση της δημοσιονομικής πολιτικής. Η εγκαθίδρυση ενός Εθνικού Συστήματος Υγείας (National Health System — NSH), η θέσπιση της δωρεάν παιδείας έως την ηλικία των δεκαπέντε ετών, οι πολιτικές

διασφάλισης πλήρους απασχόλησης και κοινωνικής ασφάλισης, όπως η εθνική ασφάλιση (National Insurance — NI), η κοινωνική βοήθεια και η στήριξη της οικογένειας (Mitton, 2009, pp. 478-479) είναι μερικές από τις κοινωνικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν.

Με τις κυβερνήσεις των Thatcher (1979-1990) και Major (1990-1999) το κοινωνικό μοντέλο της χώρας απέκτησε φιλελεύθερο χαρακτήρα. Το βασικό του χαρακτηριστικό ήταν η επέκταση της ιδιωτικής αγοράς στην παροχή κοινωνικής ασφάλισης και άλλων υπηρεσιών. Αυτή η αλλαγή πραγματοποιήθηκε σε δύο επίπεδα: Από τη μια, οι πολίτες οδηγήθηκαν στην αυτοχρηματοδότηση της ασφάλισής τους. Αυτό έγινε με τη θέσπιση ευνοϊκών φορολογικών απαλλαγών και κινήτρων για την ένταξη σε ιδιωτική ασφάλιση περίθαλψης και συνταξιοδότησης. Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ότι υπηρεσίες που μέχρι τότε θεωρούνταν δημόσιας ευθύνης ανατέθηκαν σε εμπορικούς ή εθελοντικούς μη κερδοσκοπικούς παρόχους (Mitton, 2009, p. 479). Η μετάβαση από τον δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα έγινε, από τη μια, με την καλλιέργεια της κοινωνικής αντίληψης ότι η δημόσια παροχή υπηρεσιών είναι μη αποτελεσματική λόγω του γραφειοκρατικού της χαρακτήρα και της έλλειψης κινήτρων και, από την άλλη, ότι η ανταγωνιστικότητα είναι που βελτιώνει τις παρεχόμενες κοινωνικές υπηρεσίες.

Όσον αφορά τις πολιτικές προς την κατεύθυνση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και αυτές προσαρμόστηκαν με τη φιλελεύθερη κοινωνική πολιτική. Τέτοιες πολιτικές ήταν, για παράδειγμα, η στήριξη των ανέργων ή καλύτερα όσων αναζητούσαν εργασία (job seekers allowance). Το μέτρο βασίστηκε στη φιλοσοφία ότι η εργασία είναι ο πιο σίγουρος δρόμος για την έξοδο από τη φτώχεια και γι' αυτό τον λόγο η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών πρέπει να συνδυαστεί με την εργασία (welfare to work). Σκοπός αυτού του μέτρου ήταν η δημιουργία μιας νέας σχέσης μεταξύ των πολιτών και του κράτους, η οποία θα βασίζεται στην ευθύνη και την ενεργοποίηση του πολίτη για εξεύρεση εργασίας, παρά σε μια αντίληψη για το δικαίωμα των πολιτών σε δημόσιες κοινωνικές παροχές. Σχετικά με την αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας, όλοι οι γονείς λαμβάνουν επιδόματα ανεξάρτητα από το εισόδημα. Στις μονογονεϊκές οικογένειες δεν καταβάλλονται υψηλότερα επιδόματα απ' ό,τι στις οικογένειες και με τους δύο γονείς. Πρόσφατα ξεκίνησαν προσπάθειες ώστε οι γονείς στις μονογονεϊκές οικογένειες να βρίσκουν ευκολότερα εργασία (new deal for lone parents). Άλλα προγράμματα ενίσχυσης αφορούν τα άτομα πάνω από 65 ετών και τα άτομα με ειδικές ανάγκες

(Mitton, 2009, pp. 483-84). Το σημαντικό είναι ότι το μοντέλο που προτείνεται, της προώθησης της εργασίας, αντί των επιδομάτων, δεν έχει οδηγήσει σε ποιοτική και σταθερή εργασία, αλλά περισσότερο σε μερική απασχόληση, κακοπληρωμένη και επιδοματικά σχετιζόμενη εργασία (Bouquin, 2005).

Ιρλανδία

Το σημερινό ιρλανδικό μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης ξεκινά από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 με τη στροφή σε έντονα νεοφιλελεύθερες πολιτικές (όπως η μείωση της φορολογίας εισοδήματος) και την πλήρη προσαρμογή στις προσδιοριζόμενες από την Ευρωπαϊκή Ένωση νομισματικές και δημοσιονομικές ρυθμίσεις. Είναι γνωστή η συζήτηση για το ιρλανδικό αναπτυξιακό «θαύμα» ή, όπως αναφέρεται συχνά, την «κελτική τίγρη», καθώς σημειώθηκαν στην οικονομία της χώρας υψηλοί ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης, με βάση την αύξηση του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος. Όσον αφορά το κοινωνικό κράτος, από το 1990 έως το 2002, οι κοινωνικές δαπάνες στη χώρα μειώθηκαν ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος (McCashin and O'Shea, 2009, p. 263). Σχετικά με τις πολιτικές Βασιικού Έγγυημένου Εισοδήματος, αν και η συζήτηση έχει ξεκινήσει προ πολλού, στην πράξη δεν εφαρμόζονται. Αυτό που καταβάλλεται είναι ένα βασικό επίδομα σε άτομα που έχουν ελάχιστους ή κανέναν πόρο διαβίωσης. Το επίδομα αυτό είναι νομικά κατοχυρωμένο και δίνεται σε εβδομαδιαία βάση. Επιπλέον, η καταβολή ενός εφάπαξ ποσού μπορεί να δοθεί για να αντιμετωπιστούν επείγουσες περιπτώσεις. Πάντως, η καταβολή επιδομάτων είναι αποσπασματική, χωρίς να εφαρμόζεται μια ενιαία πολιτική έγγυημένου εισοδήματος

Χώρες που ανήκουν στο μοντέλο ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης

Ιταλία

Το ιταλικό κράτος κοινωνικής πρόνοιας εμφανίζει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: Καταρχάς, παρουσιάζει ιδιαίτερα κατακεραματισμένα προγράμματα κοινωνικής προστασίας. Λειτουργεί ένα δημόσιο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, βασισμένο στο καθολικό δικαίωμα των πολιτών για υγεία. Η οικογένεια έχει βασικό ρόλο στην κοινωνική περίθαλψη, όπως σε όλες τις νότιες χώρες της Ευρώπης. Παρέχεται ευρεία προστασία για μερικές επαγγελματικές κατηγορίες,

ενώ άλλες κοινωνικές ομάδες (π.χ. αλλοδαποί) είναι εντελώς απροστάτευτοι. Η ιταλική δημόσια διοίκηση χαρακτηρίζεται από χαμηλή αποτελεσματικότητα και υψηλή διαφθορά. Ωστόσο, τις δύο τελευταίες δεκαετίες έχουν σημειωθεί σημαντικές εξελίξεις στη διαμόρφωση του κοινωνικού κράτους στη χώρα. Οι πρόσφατες μεταρρυθμίσεις κινούνται προς τρεις κατευθύνσεις: α) τον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών δαπανών και τον επανασχεδιασμό της κοινωνικής ασφάλισης και των προγραμμάτων κοινωνικής βοήθειας, β) τη μεγαλύτερη ευελιξία στην αγορά εργασίας και γ) τη διοικητική αποκέντρωση των αρμοδιοτήτων, τη μετάθεση δηλαδή των σχετικών αρμοδιοτήτων από την κεντρική εξουσία στους περιφερειακούς και τοπικούς φορείς. Αντιμέτωπες με τις χαμηλές δημόσιες δαπάνες και τον θεσμικό κατακερματισμό, οι μεταρρυθμίσεις στα προγράμματα κοινωνικής βοήθειας στοχεύουν στη δημιουργία ενός συμπαγούς κοινωνικού δικτύου ασφάλειας, εξορθολογίζοντας τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (Natali, 2009, pp. 277-283).

Σχετικά με το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, μπορούμε να κατατάξουμε την Ιταλία στις χώρες που δεν εφαρμόζουν τέτοιες πολιτικές, όπως έχουμε ήδη αναφέρει (Busilacchi, 2008, p. 2). Επίσης, σύμφωνα με τον Peña Casas (2006, p. 19), εκτός από τις μεμονωμένες κοινωνικές πολιτικές εγγυημένου εισοδήματος που εφαρμόζονται σε τοπικό επίπεδο, δεν προβλέπεται κάποιος βασικός μισθός, ενώ το ποσοστό φτώχειας είναι από τα υψηλότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συγκεκριμένα, στην πρώτη κυβέρνηση του Prodi, το 1997, εφαρμόστηκε πιλοτικά, σε μερικούς δήμους, το ελάχιστο πρόγραμμα εισοδηματικού συνυπολογισμού (*reddito minimo d'inserimento*). Το 1998 νομοθετήθηκαν δύο νέα επίδομα, τα οποία είχαν ως βασικό χαρακτηριστικό τη συσχετίσή τους με τους πόρους των δικαιούχων: το οικογενειακό επίδομα για τις οικογένειες με τρία ή περισσότερα παιδιά (κάτω από 18 ετών) και το επίδομα μητρότητας για τις άνεργες μητέρες που διαμένουν στη χώρα (Ιταλίδες και μετανάστριες) (Natali, 2009, p. 283). Όπως προκύπτει, η Ιταλία δεν διαθέτει πια ένα καθολικό πρόγραμμα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, αφού κάθε πειραματισμός με πολιτικές αυτού του τύπου ακυρώθηκε το 2003, παρόλο που η βάση δεδομένων MISSOC την περιλαμβάνει στις χώρες που εφαρμόζουν τέτοιες πολιτικές. Σήμερα στην Ιταλία δεν υφίστανται πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, ούτε προβλέπεται κάποιος βασικός μισθός, ενώ το ποσοστό φτώχειας είναι μεταξύ των υψηλότερων μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ισπανία

Στην Ισπανία, το κοινωνικό κράτος, όπως και τα άλλα κοινωνικά συστήματα των χωρών που εντάσσονται στο μοντέλο κοινωνικής ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης, στηρίζεται σε τέσσερις πυλώνες κοινωνικής πολιτικής: στην υγεία, στην εκπαίδευση, στις συντάξεις και στην οικογένεια. Οι κοινωνικές δαπάνες στη χώρα είναι από τις χαμηλότερες στην ΕΕ-15. Η κοινωνική πολιτική παρουσιάζει έντονες διακυμάνσεις, ανάλογα με την πολιτική γραμμή των κομμάτων που βρίσκονται στην κυβέρνηση. Έτσι, κατά τη διάρκεια των σοσιαλιστικών κυβερνήσεων, από τη δεκαετία του 1980 έως τα μέσα της δεκαετίας του 1990, οι δαπάνες για την κοινωνική προστασία αυξήθηκαν σημαντικά. Επίσης, από το 2004, ύστερα από οκτώ χρόνια συντηρητικής πολιτικής των δεξιών κυβερνήσεων, σταθεροποιήθηκαν οι στυλοβάτες του κράτους κοινωνικής πρόνοιας –το εκπαιδευτικό σύστημα, η υγειονομική περίθαλψη και το σύστημα συνταξιοδότησης– ενώ έγινε προσπάθεια να δημιουργηθεί ένας τέταρτος στυλοβάτης, οι κοινωνικές υπηρεσίες. Οι δημοσιονομικές πολιτικές είναι προσανατολισμένες προς την ανάπτυξη εθνικών προγραμμάτων δράσης ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό, προκειμένου να προστατευτούν οι κοινωνικά ευπαθείς ομάδες. Για παράδειγμα, το 2007 ψηφίστηκε νόμος που θεωρήθηκε πραγματική τομή και αφορούσε τη θέσπιση ενός νέου δικαιώματος για τους πολίτες: ο νόμος έδινε στους ηλικιωμένους και στους ανθρώπους με αναπηρία το δικαίωμα να έχουν περίθαλψη και φροντίδα μέσω υπηρεσιών και οικονομικών ενισχύσεων. Ωστόσο, το πρόγραμμα αυτό δεν ανταποκρίθηκε στις κοινωνικές προσδοκίες. Μόλις ο νόμος τέθηκε σε ισχύ, το πρόγραμμα παρουσίασε δημοσιονομικό έλλειμμα (De Villota and Vazquez, 2009, pp. 184-186).

Αναφορικά με τις πολιτικές προς την κατεύθυνση ενός Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, η εφαρμογή του έχει πραγματοποιηθεί έως έναν βαθμό σε περιοχές όπως η Χώρα των Βάσκων και η Καταλονία⁸ (Fernández, 2002). Στις περιφέρειες αυτές υλοποιείται συστηματική κοινωνική πολιτική προς την κατεύθυνση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Συγκεκριμένα, στη Χώρα των Βάσκων προβλέπεται η καταβολή ενός επιδόματος στο ύψος του 75% του βασι-

8. Η Ισπανία χωρίζεται διοικητικά σε αυτόνομες περιφέρειες, οι οποίες διοικούνται από περιφερειακές κυβερνήσεις με δικά τους αυτόνομα κοινοβούλια, που τελούν κάτω από την κεντρική κυβέρνηση.

κού ελάχιστου μισθού, το οποίο χορηγείται σε όλους τους πολίτες πάνω από 25 ετών που είναι άνεργοι. Αυτό το επίδομα εμπίπτει στη φιλοσοφία του Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος, αφού δεν απαιτείται για την καταβολή του προηγούμενη εργασιακή προϋπηρεσία.

Πορτογαλία

Όσον αφορά το πορτογαλικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, αξίζει να γίνει αναφορά στο σύνταγμα της χώρας που συντάχθηκε το 1976, λίγο μετά την Επανάσταση του 1974. Το σύνταγμα περιλάμβανε διατάξεις για κοινωνικά δικαιώματα προοδευτικού χαρακτήρα στους εξής τομείς: κοινωνική προστασία (κοινωνικές μεταβιβάσεις που κάλυπταν τους σημαντικότερους κοινωνικούς κινδύνους), υγειονομική περίθαλψη (ίδρυση εθνικού συστήματος υγείας), παιδεία (καθολικό δικαίωμα στη βασική εκπαίδευση) και απασχόληση (δικαίωμα στην εργασία, πολιτικές για την απασχόληση, την επαγγελματική κατάρτιση και την ύπαρξη κατώτατου μισθού). Επιπλέον, οι κοινωνικές πολιτικές απευθύνονται σε κοινωνικές ομάδες, όπως οι γυναίκες, οι μετανάστες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, η οικογένεια και οι ηλικιωμένοι. Έτσι, το πορτογαλικό σύστημα κοινωνικής βοήθειας περιλαμβάνει προγράμματα που απευθύνονται σε ηλικιωμένα άτομα, άτομα με αναπηρίες και ανέργους. Επίσης, αφορά τις υπηρεσίες στον τομέα της υγείας, της φροντίδας των παιδιών κτλ. Η κοινωνική πολιτική επικεντρώνεται στους τομείς: την παροχή σύνταξης λόγω γήρατος, το επίδομα ανεργίας, το οικογενειακό επίδομα, το επίδομα για λόγους υγείας, τη μακροχρόνια περίθαλψη και το ελάχιστο εισόδημα (Pereirinha, Arcanjo and Nunes, 2009, p. 400).

Το κοινωνικό πρόγραμμα του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Πορτογαλία κατοχυρώθηκε με νόμο το 1996 και αποτέλεσε μια κοινωνική μεταβιβαστική πολιτική και μια προσπάθεια κοινωνικής συνοχής. Σκοπός του ήταν η εξασφάλιση πόρων για τους πολίτες και τις οικογένειές τους, προκειμένου να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες και βαθμιαία να επανενταχθούν μέσω της εργασίας. Το πρόγραμμα αυτό τροποποιήθηκε στα τέλη του 2003, με τον νέο προσδιορισμό του «κοινωνικού εισοδηματικού προγράμματος εισαγωγής» (*rendimento social de inserção*). Το πορτογαλικό Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα είναι ένα μέτρο κοινωνικής πολιτικής που αναγνωρίζει το ατομικό δικαίωμα σε ένα εισόδημα ελάχιστης επιβίωσης για όσους δεν έχουν τους πόρους, ανεξάρτητα από το αν καταβάλλουν συνεπώς τις εισφορές τους στο σύστημα κοινωνικής

ασφάλισης. Οι δικαιούχοι πρέπει να είναι κάτοικοι της Πορτογαλίας, πάνω από 18 ετών και το εισόδημά τους να βρίσκεται κάτω από ένα κατώτατο όριο, ανάλογα με τη σύνθεση της οικογένειας. Η εφαρμογή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της φτώχειας, αλλά η επίδρασή του στον αριθμό των φτωχών ανθρώπων είναι μάλλον μέτρια (Pereirinha, 2006). Ωστόσο το κατώτατο όριο φτώχειας που θεωρείται ως εισόδημα αναφοράς για το πρόγραμμα είναι πολύ χαμηλό. Ο συνολικός αριθμός αυτών που δικαιούνται το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα είναι λιγότερο από το 5% του πορτογαλικού πληθυσμού, ενώ το ποσοστό των φτωχών ανθρώπων την τελευταία δεκαετία είναι περίπου το 20% του συνολικού πληθυσμού. Έτσι, τα μικρά ποσοστά του πληθυσμού που εντάσσονται στο μέτρο είναι ένας παράγοντας για τη χαμηλή αποτελεσματικότητά όσον αφορά την εξάλειψη της φτώχειας. Η μικρή συμμετοχή των θεσμικών φορέων είναι ένας ακόμα λόγος για την περιορισμένη επιτυχία αυτής της πολιτικής. Ωστόσο η εμπειρία που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 από το εθνικό πρόγραμμα ενάντια στη φτώχεια δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για τη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων σε καινοτόμες μορφές θεσμικής συνεργασίας (Pereirinha, 2006, pp. 134-137· Pereirinha, Arcanjo and Nunes, 2009, pp. 409-410).

Στη συνέχεια ακολουθεί η παρουσίαση στοιχείων των βασικότερων μελετών που έχουν γίνει σχετικά με τις εφαρμοσμένες πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στον ευρωπαϊκό χώρο. Ο Πίνακας 4 παρουσιάζει, σύμφωνα με τη μελέτη του Peña Casas (2006), τις βασικές αρχές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος σε κάθε χώρα της ΕΕ-15 (εκτός Ελλάδας και Ιταλίας, καθώς στις χώρες αυτές δεν εφαρμόζονται πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος). Ο Πίνακας 5 παρουσιάζει την ταξινόμηση των κοινωνικών συστημάτων σε σχέση με τη γενναιοδωρία και την ακαμψία των πολιτικών του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15, σύμφωνα με τη μελέτη του Busilacchi (2008).

Πίνακας 4: Βασικές αρχές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος σε κάθε χώρα της ΕΕ-15

Τύπος κοινωνικού κράτους	Κράτος	Βασικές αρχές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	Τα μέτρα ενεργοποίησης ή/και τα προγράμματα σε είδος προσφέρονται σε ένα άτομο, για μικρή ή μεγάλη περίοδο, για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών (π.χ. ασθένεια, ανεργία), όταν δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στην εξασφάλιση των απαραίτητων για την επιβίωση του ίδιου ή/και της οικογένειάς του. Πρόκειται για ένα διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό. Υποκειμενικό δικαίωμα, με ένα διακριτικό στοιχείο.
	Σουηδία	Η κοινωνική βοήθεια είναι μια μορφή βοήθειας έσχατης λύσης. Δίνεται όταν ένα άτομο (ή μια οικογένεια) δεν έχει, για μικρή ή μεγάλη περίοδο, τα μέσα για να καλύψει τα απαραίτητα έξοδα της ζωής του.
	Φινλανδία	Η κοινωνική βοήθεια είναι μια μορφή βοήθειας έσχατης λύσης. Δίνεται όταν ένα άτομο (ή μια οικογένεια) δεν έχει, για μικρή ή μεγάλη περίοδο, τα μέσα για να καλύψει τα βασικά έξοδα της ζωής του.
	Ολλανδία	Προσφέρει οικονομική βοήθεια στους πολίτες που κατοικούν στη χώρα και δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά στα προσωπικά έξοδα για την επιβίωσή τους ή για την οικογένειά τους ή δεν μπορούν να τα καλύψουν επαρκώς ή κινδυνεύουν από μια τέτοια κατάσταση. Ο νόμος προσφέρει τους οικονομικούς πόρους για την κάλυψη των βασικών δαπανών. Το επίδομα στοχεύει να βοηθήσει τον δικαιούχο να επανέλθει στην κατάσταση στην οποία μπορεί να χρηματοδοτεί ο ίδιος τα αναγκαία έξοδα της ζωής του. Έχουν θεσπιστεί εθνικοί κανόνες. Παράλληλα, οι δήμοι προσφέρουν και άλλα επίδοματα.
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	Αποσκοπεί στο να μπορούν τα άτομα που χρειάζονται βοήθεια να εξασφαλίσουν ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής. Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό. Υποκειμενικό δικαίωμα, μη διακριτικό.
	Βέλγιο	Εγγύεται το δικαίωμα στην κοινωνική ενσωμάτωση, χάρη σε μια εργασία ή σε ένα εισόδημα κοινωνικής συνοχής. Το εισόδημα κοινωνικής συνοχής αποτελεί μια ελάχιστη βοήθεια στα άτομα που δεν έχουν τους αναγκαίους πόρους και δεν μπορούν να τους εξασφαλίσουν, είτε από την προσωπική προσπάθεια ή με άλλα μέσα. Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό. Υποκειμενικό δικαίωμα, μη διακριτικό.
	Γερμανία	Αποσκοπεί στο να δώσει τη δυνατότητα στους δικαιούχους που δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν οικονομικά να εξασφαλίσουν ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο και να μπορέσουν να ζουν ανεξάρτητα από την κοινωνική βοήθεια (Sozialhilfe). Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό. Υποκειμενικό δικαίωμα, μη διακριτικό.

(Συνεχίζει στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας 4: Βασικές αρχές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος σε κάθε χώρα της ΕΕ-15

(Συνέχεια από την προηγούμενη σελίδα)

Τύπος κοινωνικού κράτους	Κράτος	Βασικές αρχές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Γαλλία	Δίνει τη δυνατότητα στα άτομα που βρίσκονται σε ανάγκη να εξασφαλίσουν ένα βασικό εισόδημα, προκειμένου να καλύψουν τις πραγματικές τους ανάγκες και να ενισχύσουν την κοινωνική και την επαγγελματική τους συμμετοχή. Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό (η κατάσταση της οικογένειας λαμβάνεται υπόψη). Υποκειμενικό δικαίωμα, μη διακριτικό.
	Λουξεμβούργο	Αποσκοπεί στην αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού. Επιδιώκει να εξασφαλίσει τα αναγκαία για ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο, υλοποιώντας και προγράμματα επαγγελματικής και κοινωνικής ενσωμάτωσης. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα συνίσταται σε ένα επίδομα συνοχής ή σε ένα συμπληρωματικό ποσό, στοχεύοντας στην κάλυψη της διαφοράς μεταξύ των υψηλότερων ποσών του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και των ποσών των οικιακών πόρων. Υποκειμενικό δικαίωμα, μη διακριτικό.
Φιλελεύθερο	Ηνωμένο Βασίλειο	Χρηματοδοτείται από τη φορολογία. Το πρόγραμμα παρέχει οικονομική βοήθεια σε άτομα που δεν είναι πλήρως απασχολησείς, δεν έχουν καταγραφεί ως άνεργοι και το συνολικό εισόδημά τους είναι κάτω από ένα ορισμένο κατώτατο επίπεδο. Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό.
	Ιρλανδία	Το συμπληρωματικό επίδομα προσφέρει ένα βασικό εβδομαδιαίο εισόδημα στα άτομα που έχουν ελάχιστο ή κανέναν πόρο διαβίωσης. Επιπλέον, μπορεί να γίνει η καταβολή ενός εφάπαξ ποσού για να αντιμετωπιστούν επείγουσες ή εξαιρετικές περιστάσεις. Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό. Αποτελεί νομικό δικαίωμα, με τον όρο ότι οι γενικοί όροι ικανοποιούνται. Η καταβολή κάποιου εφάπαξ ποσού ή/και εβδομαδιαίων επιδομάτων για τις δαπάνες μισθώματος ή στεγαστικού δανείου είναι διακριτικές.
Καθεστώς ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης	Ιταλία	Δεν προβλέπεται.
	Ισπανία	Προσφέρεται στο πλαίσιο του αγώνα ενάντια στη φτώχεια, προσφέροντας ένα ποσό για τις πρώτες ανάγκες. Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό. Υποκειμενικό δικαίωμα, μη διακριτικό. Μερικές φορές επηρεάζεται από τον προϋπολογισμό.
	Ελλάδα	Δεν προβλέπεται.
	Πορτογαλία	Αφορά επιδόματα και προγράμματα κοινωνικής συνοχής που στοχεύουν να εξασφαλίσουν ότι όλα τα άτομα και οι οικογένειές τους θα έχουν τους απαραίτητους πόρους για να καλύψουν τις πρώτες τους ανάγκες, υποστηρίζοντας ταυτόχρονα τη βαθμιαία κοινωνική και επαγγελματική τους ένταξη. Αφορά διαφορετικό, ανά περίπτωση, ποσό. Υποκειμενικό δικαίωμα.

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία από Peña Casas (2006)

Πίνακας 5: Μοντέλα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος με βάση την ταξινόμηση του κοινωνικού κράτους στην ΕΕ-15.*

Γενναιοδωρία/ Ακαμψία	Κοινωνικό κράτος	Χαμηλή ακαμψία	Μέτρια ακαμψία	Υψηλή ακαμψία
Χαμηλή γενναιοδωρία	Συντηρητικό- κορπορατιστικό			Γαλλία
Μέτρια γενναιοδωρία	Σοσιαλοδημοκρατικό	Σουηδία		
	Συντηρητικό- κορπορατιστικό		Αυστρία (μερικές περιοχές)	
	Καθεστώς ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης		Πορτογαλία	Ισπανία
Υψηλή γενναιοδωρία	Σοσιαλδημοκρατικό	Φινλανδία		Δανία
	Συντηρητικό- κορπορατιστικό			Λουξεμβούργο, Βέλγιο
	Φιλελεύθερο	Ηνωμένο Βασίλειο	Ιρλανδία, Αυστρία (μερικές περιοχές), Γερμανία, Ολλανδία	

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία από Busilacchi (2008)

* Η Ελλάδα και η Ιταλία δεν παρουσιάζονται στον Πίνακα, επειδή δεν διαθέτουν κάποιο είδος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

4. Η αποτελεσματικότητα του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στη μείωση της φτώχειας στην ΕΕ-15

Σε αυτή την ενότητα θα διερευνήσουμε την αποτελεσματικότητα των πολιτικών του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος που έχουν εφαρμοστεί στην ΕΕ-15. Ένα από τα πιο κρίσιμα ερωτήματα της έρευνάς μας είναι αν οι πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος επιτελούν, και σε ποιον βαθμό, τον σκοπό τους, που είναι η εξάλειψη της φτώχειας, τουλάχιστον της ακραίας φτώχειας.

Προκειμένου να εξετάσουμε την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και τη συμβολή τους στη μείωση της φτώχειας ή/και στην ανακούφιση των συνεπειών από αυτή, τουλάχιστον από την πλευρά του εισοδήματος, είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη όχι μόνο το επίδομα που λαμβάνεται από τους δικαιούχους κοινωνικής βοήθειας (στο πλαίσιο του νοικοκυριού), αλλά και οι πηγές εισοδήματος των νοικοκυριών, καθώς και οι επιβαρύνσεις τους από το φορολογικό σύστημα. Το καθαρό εισόδημα ενός νοικοκυριού δημιουργείται μέσα σε ένα δεδομένο σύστημα κοινωνικής πολιτικής και ένα συγκεκριμένο φορολογικό καθεστώς, ενώ ποικίλλει ανάλογα με το μέγεθος, τη σύνθεση και τις δραστηριότητες κάθε νοικοκυριού.

Στον ακόλουθο Πίνακα παρουσιάζονται στοιχεία τα οποία αφορούν το μερίδιο που αντιπροσωπεύει το καθαρό εισόδημα των δικαιούχων κοινωνικής βοήθειας ως ποσοστό του διάμεσου οικιακού εισοδήματος για τα διάφορα είδη νοικοκυριών (μονοπρόσωπα νοικοκυριά, μονογονεϊκές οικογένειες, ζευγάρια χωρίς παιδιά και ζευγάρια με δύο παιδιά). Επίσης, η κοινωνική βοήθεια, όπως καθορίζεται από τον ΟΟΣΑ, περιλαμβάνει στα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και άλλα εθνικά ελάχιστα εισοδήματα, όπως τα επιδόματα αναπηρίας/ανικανότητας. Σε κάθε κατηγορία νοικοκυριών το καθαρό εισόδημα δίνεται σε δύο στήλες. Η πρώτη στήλη αφορά το καθαρό εισόδημα αποκλείοντας

τα επιδόματα κατοικίας –τα οποία σε πολλές περιπτώσεις έχουν καθοριστική σημασία στην αύξηση του εισοδήματος– και η δεύτερη στήλη συμπεριλαμβάνει τα επιδόματα που σχετίζονται με τη στέγαση.

Στον Πίνακα 6 βλέπουμε ότι σε όλες τις χώρες που παρουσιάζουν στοιχεία το καθαρό εισόδημα κοινωνικής βοήθειας των δικαιούχων δεν υπερβαίνει το κατώτατο όριο φτώχειας που ορίζεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση στο 60% του διάμεσου εισοδήματος των νοικοκυριών. Με άλλα λόγια, το καθαρό εισόδημα που παρέχεται από τα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος δεν είναι αρκετό για να ενισχύσει το εισόδημα των νοικοκυριών έτσι ώστε να διαμορφωθεί σε επίπεδα πάνω από τα όρια φτώχειας. Ακόμα και εάν το συγκρίνουμε με το 50% του διάμεσου εισοδήματος, το εισόδημα των νοικοκυριών δικαιούχων κοινωνικής βοήθειας είναι πάνω από το όριο μόνο στη Δανία και αφορά τις μονογονεϊκές οικογένειες. Αυτό που είναι ανησυχητικό είναι ότι ακόμα και για το χαμηλότερο όριο φτώχειας που αφορά το 40% του διάμεσου εισοδήματος και αντιπροσωπεύει τις καταστάσεις της ακραίας φτώχειας από την πλευρά του εισοδήματος, εντοπίσαμε μερικές χώρες μόνο όπου οι οικογένειες που ζουν με το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα έχουν εισόδημα πάνω από αυτό το όριο. Οι χώρες αυτές είναι η Δανία για όλους τους τύπους νοικοκυριών, η Ολλανδία για τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά και τα ζευγάρια χωρίς παιδιά, η Αυστρία για τα ζευγάρια με δύο παιδιά, το Βέλγιο για τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά και τις μονογονεϊκές οικογένειες, το Λουξεμβούργο για όλους τους τύπους εκτός των μονογονεϊκών οικογενειών, το Ηνωμένο Βασίλειο για τις μονογονεϊκές οικογένειες και τα ζευγάρια με παιδιά, η Ιρλανδία για τα ζευγάρια χωρίς παιδιά και με παιδιά και η Πορτογαλία μόνο για τα ζευγάρια με παιδιά. Σε γενικές γραμμές, τα χαμηλότερα όρια φτώχειας εμφανίζονται στις χώρες της Νότιας Ευρώπης, ενώ σχετικά καλύτερα είναι τα δεδομένα για τις χώρες που ακολουθούν ένα σοσιαλδημοκρατικό μοντέλο κοινωνικού κράτους.

Συνολικά, ωστόσο, φαίνεται ότι το εισόδημα που παρέχεται μέσω των προγραμμάτων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος δεν είναι αρκετό για να αντιμετωπίσει τις καταστάσεις της ακραίας φτώχειας, που αποτελεί τον βασικό στόχο των δικτύων κοινωνικής ασφάλειας. Συνεπώς, αν και υπάρχουν κοινωνικά προγράμματα, η ασφάλεια δεν εξασφαλίζεται στην πράξη. Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώνεται και από άλλες μελέτες που παρουσιάζουν παρόμοια αποτελέσματα βασιζόμενες σε διαφορετικές πηγές στοιχείων. Στη μελέτη τους οι Nicaise

Πίνακας 6: Καθαρό εισόδημα για τους δικαιούχους του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος ως ποσοστό (%) του διάμεσου εισοδήματος των νοικοκυριών στην ΕΕ-15 για το έτος 2005

Μοντέλο κοινωνικού κράτους	Χώρα	Μονοπρόσωπο νοικοκυριό		Μονογονεϊκές οικογένειες		Ζευγάρια χωρίς παιδιά		Ζευγάρια με δύο παιδιά	
		Χωρίς το επίδομα κατοικίας	Με το επίδομα κατοικίας	Χωρίς το επίδομα κατοικίας	Με το επίδομα κατοικίας	Χωρίς το επίδομα κατοικίας	Με το επίδομα κατοικίας	Χωρίς το επίδομα κατοικίας	Με το επίδομα κατοικίας
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	42	62	50	61	43	47	43	52
	Σουηδία	25	63	27	49	29	56	32	51
	Φινλανδία	26	60	33	52	31	55	37	54
	Ολλανδία	46	63	39	48	47	56	37	44
Συντηρητικό-Κορπορατιστικό	Αυστρία	34	51	39	50	34	46	41	50
	Βέλγιο	40	40	43	43	37	37	37	37
	Γερμανία	22	46	33	54	29	49	34	54
	Γαλλία	32	45	33	44	33	43	33	42
Φιλελεύθερο	Λουξεμβούργο	40	44	38	41	43	46	43	45
	Ηνωμένο Βασίλειο	25	75	41	70	28	63	43	68
	Ιρλανδία	38	64	38	52	45	63	45	58
	Ιταλία	0	0	0	0	0	0	0	0
Καθεστώς ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης	Ισπανία	28	28	27	27	26	26	23	23
	Ελλάδα	0	0	2	2	0	0	2	2
	Πορτογαλία	24	24	32	32	33	33	40	40

Πηγή: Επεξεργασμένα στοιχεία από OECD (2007)

et al. (2003) δείχνουν ότι στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2,5% με 11,3% του εργατικού δυναμικού δηλώνει εισόδημα (μέσο όρο την περίοδο 1994-1997) κάτω από το κατώτατο όριο του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Σε αυτές τις χώρες παρουσιάζεται αυτό που αποκαλούν οι Nicaise et al. (2003) «ανεπαρκή προστασία». Προς αυτή την κατεύθυνση, η μελέτη των Cantillon et al. (2004) διευκρινίζει ότι το καθαρό διαθέσιμο εισόδημα των οικογενειών από τα προγράμματα κοινωνικής βοήθειας έχει μειωθεί στην πλειονότητα των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας του 20ού αιώνα και, ενώ αντιστοιχούσε λίγο πολύ με τον πληθωρισμό και την άνοδο των δαπανών διαβίωσης, δεν οδήγησε τελικά στην ανακούφιση από τη φτώχεια και στη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Αυτή η ανάλυση επικεντρώνεται στα δεδομένα που αφορούν το καθαρό εισόδημα των οικογενειών που δικαιούνται κοινωνική βοήθεια και λαμβάνουν το ποσό του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, αλλά τα στοιχεία του ΟΟΣΑ μάς προσφέρουν μια πιο διεισδυτική ματιά στη σημαντική επίδραση που μπορούν να έχουν τα επιδόματα κατοικίας στη βελτίωση αυτού του οικογενειακού εισοδήματος. Αναλύοντας τις στήλες που αφορούν τα εισοδήματα των δικαιούχων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, συμπεριλαμβανομένων των επιδομάτων κατοικίας, συμπεραίνουμε τα ακόλουθα: Η ύπαρξη του επιδόματος κατοικίας επηρεάζει σημαντικά το καθαρό εισόδημα των δικαιούχων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τα νοικοκυριά των σοσιαλδημοκρατικών και φιλελεύθερων μοντέλων κοινωνικού κράτους. Τα χαμηλότερα ποσοστά εμφανίζονται στις χώρες που εντάσσονται στο αποκαλούμενο καθεστώς ευημερίας των χωρών της Νότιας Ευρώπης. Σε όλες τις άλλες χώρες η καταβολή των επιδομάτων κατοικίας επιτρέπει σε ποσοστό 50% να φθάσει λίγο πολύ στο όριο φτώχειας και σε ποσοστό 40% να υπερβεί τουλάχιστον το όριο ακραίας φτώχειας για όλους τους τύπους νοικοκυριών. Όπως φαίνεται, τα επιδόματα κατοικίας έχουν σημαντική συμβολή στη βελτίωση του εισοδήματος των δικαιούχων κοινωνικής βοήθειας και επομένως διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην ανακούφισή τους από τη φτώχεια, δεδομένου ότι οι δαπάνες στέγασης αποτελούν ένα όλο και μεγαλύτερο φορτίο για τις οικογένειες, ειδικά για τις οικογένειες χαμηλού εισοδήματος.

Συνοψίζοντας η επίδραση των προγραμμάτων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην ΕΕ-15 στη μείωση της φτώχειας έρχεται ως αποτέλεσμα του

συμψηφισμού του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος και των επιδομάτων για κατοικία και όχι ως αποτέλεσμα καθαυτού του προγράμματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Συνεπώς, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα, όπως εφαρμόζεται στην ΕΕ-15, αποδεικνύεται αναποτελεσματικό μέσο στην καταπολέμηση της φτώχειας, αφού στην πράξη δεν έχει μπορέσει να αντιμετωπίσει ούτε την ακραία φτώχεια.

5. Το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην ΕΕ-15 ως εργαλείο για την ενδυνάμωση ή την αποδυνάμωση του κοινωνικού κράτους: Προτάσεις για την Ελλάδα

Όπως έχουμε δείξει, το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα διαφέρει από αυτό που καταγράφεται στη βιβλιογραφία ως Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα. Η διαφορά τους έγκειται στο ότι το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα χορηγείται σε άτομα ή οικογένειες ύστερα από αίτηση και εξέταση των εισοδηματικών, δημογραφικών και κοινωνικών κριτηρίων. Αντιθέτως, το Βασικό Εγγυημένο Εισόδημα συνιστά ένα βοήθημα που συνδέεται με την ιδιότητα του πολίτη και κατανέμεται ισότιμα σε όλους, χωρίς άλλες προϋποθέσεις.

Η προϋπόθεση ανεύρεσης εργασίας για όσα άτομα είναι ικανά, για την καταβολή του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, βασίζεται στη σχέση μεταξύ εργασίας και εισοδήματος, αλλά αντιτίθεται στην ιδέα του «κράτους κοινωνικής πρόνοιας». Με την ευρύτερη έννοια, ο όρος «κράτος κοινωνικής πρόνοιας» περιγράφει έναν ορισμένο τύπο κρατικής δραστηριότητας, που συνδέεται με το καπιταλιστικό σύστημα και την αντιπροσωπευτική δημοκρατία ως πολιτικό μέσο λήψης αποφάσεων, στην οποία υπάρχει η θεσμοποιημένη υποχρέωση για την κοινωνική ασφάλιση και την υποστήριξη του πολίτη (Schubert, Hegelich and Bazant, 2009, p. 4). Το κράτος κοινωνικής πρόνοιας γίνεται συνήθως αντιληπτό ως κρατική παρέμβαση στις αγορές, προκειμένου να προστατεύσει τα άτομα από τους κοινωνικούς κινδύνους, όπως η ανεργία, και φυσικούς κινδύνους, όπως η ασθένεια. Ενώ σύμφωνα με τη θεωρία της πορείας-εξάρτησης (path dependency) υπάρχει μια σχετικά μικρή δυνατότητα αλλαγής των κρατικών πολιτικών κοινωνικής πρόνοιας, οι υποστηρικτές της θεωρίας σύγκλισης υποστηρίζουν ότι

υπάρχει μια αυξανόμενη τυποποίηση των κρατών κοινωνικής πρόνοιας, λόγω της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συνδέεται συχνά με το ζήτημα της απώλειας διακυβέρνησης των σύγχρονων κρατών, κυρίως όσον αφορά την κοινωνική πρόνοια. Η εθνική κυριαρχία είναι, εντούτοις, ένα βασικό συστατικό του κράτους και ως εκ τούτου, του «κράτους κοινωνικής πρόνοιας».

Τα κράτη κοινωνικής πρόνοιας, με την τεράστια θεσμική αρχιτεκτονική τους, εμφανίζονται ακόμη, σε μεγάλο βαθμό, εθνικά, αυτόνομα και κυρίαρχα. Εντούτοις, στην πραγματικότητα εξελίσσονται συνεχώς μέσα από μια διαδικασία μετασχηματισμού ως αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ως εκ τούτου, προκύπτει μια εικόνα διαφορετικών προτύπων κοινωνικής πρόνοιας στην ΕΕ-15 με περιορισμένη εθνική κυριαρχία, σε μια κατάσταση ανάπτυξης μιας σύνθετης αλληλεξάρτησης. Σε πολλά θέματα σχετικά με την πολιτική κοινωνικής πρόνοιας, αποφάσεις λαμβάνονται από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Schubert, Hegelich and Bazant, 2009, p. 12). Η ιδέα των καθολικών κοινωνικών δικαιωμάτων μπορεί να βοηθήσει στο κτίσιμο ενός νέου συνασπισμού δυνάμεων πέρα από τα εθνικά όρια. Στο μεταξύ, μπορούμε να μιλάμε για την «ευρωπαϊκή πρόνοια χωρίς ένα ευρωπαϊκό κράτος κοινωνικής πρόνοιας» (Lamping, 2009, p. 502· Kleinman, 2002, p. 225).

Η απουσία μιας πολιτικής Βασικού Εγγυημένου Εισοδήματος που να απευθύνεται σε όλους τους πολίτες χαρακτηρίζει την ΕΕ-15 και ο αγώνας ενάντια στη φτώχεια είναι επικεντρωμένος στις πολιτικές Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, δηλαδή σε μεταβιβαστικές πληρωμές προς τα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα με τη χρήση κοινωνικών, δημογραφικών και εισοδηματικών κριτηρίων. Επίσης, τις τελευταίες δεκαετίες οι πολιτικές εισοδηματικής ενίσχυσης έχουν αλλάξει πολύ τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα. Από «παθητικές» μεταβιβαστικές πολιτικές σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (π.χ. επιδόματα) έχουν μετατραπεί σε «ενεργητικές» πολιτικές, που έχουν στόχο την απασχόληση ή καλύτερα την απασχολησιμότητα των ομάδων αυτών και κυρίως την επανένταξη των ανέργων στην αγορά εργασίας. Ένα από τα κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα των νέων μέτρων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος (δηλ. εκείνων που εφαρμόστηκαν τα τελευταία 20 χρόνια ή εκείνων που το θεσμικό πλαίσιο τροποποιήθηκε σε αυτή την περίοδο) είναι η προβολή απαιτήσεων που συνδυάζονται με την αποδοχή εκ μέρους του υποψηφίου της συμμετοχής του σε προγράμματα επαγγελ-

ματικής κατάρτισης ή της επανεισόδου του στην εργασία ως προϋπόθεση για το χρηματικό επίδομα. Η ακαμψία με την οποία αυτή η απαίτηση εφαρμόζεται μπορεί να καθορίσει τη φύση του μέτρου, από το πιο άκαμπτο μέτρο των αγγλόφωνων χωρών μέχρι τις μεμονωμένες πολιτικές ενεργοποίησης των σκανδιναβικών χωρών.

Σήμερα όλα σχεδόν τα ευρωπαϊκά προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος συνδέονται με την κοινωνική ή επαγγελματική συμμετοχή του δικαιούχου. Ακόμα και παλαιότερα, μέτρα που θεσπίστηκαν τη μεταπολεμική περίοδο με διαφορετική αντίληψη έχουν τώρα τροποποιηθεί προς αυτή την κατεύθυνση. Οι μόνες χώρες που δεν θέτουν ως προϋπόθεση άμεσα την ανεύρεση εργασίας εκ μέρους των δικαιούχων του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος είναι, παραδόξως, οι αγγλόφωνες χώρες. Στην Ιρλανδία και στο Ηνωμένο Βασίλειο, ενώ η κουλτούρα των επιδομάτων-για-εργασία φαίνεται να υπερισχύει των παθητικών μορφών επιδότησης, στην πραγματικότητα δεν εφαρμόζεται. Στην πράξη, ο οικονομικά ενεργός, αλλά και ο άνεργος πληθυσμός, λαμβάνει τα συγκεκριμένα χρηματικά επιδόματα που συνδέονται άμεσα με τα εκπαιδευτικά προγράμματα επανεισόδου στην εργασία. Επομένως, τα προγράμματα αυτά δεν καλύπτονται από τα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος που ισχύουν για τα άτομα τα οποία δεν μπορούν, για διάφορους λόγους, να καταχωριστούν ως άνεργα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, σύμφωνα με τον Busilacchi (2008, p. 6), οι δικαιούχοι του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος είναι υποχρεωμένοι να συμμετέχουν σε εξατομικευμένες συνεδριάσεις με εργασιακούς συμβούλους ή «μέντορες», προκειμένου να βρουν δουλειά.

Η επιτυχία ενός συντηρητικού συστήματος ευημερίας στηρίζεται σε δύο παράγοντες: Πρώτον, στην καλή λειτουργία της αγοράς εργασίας και δεύτερον, στην κοινωνική αντίληψη για την πλήρη απασχόληση. Όμως, τις τελευταίες δεκαετίες το παραδοσιακό πρότυπο της αγοράς εργασίας και της πλήρους και σταθερής απασχόλησης φαίνεται να αποτελεί ένα πρότυπο του παρελθόντος. Η αγορά εργασίας απορρυθμίζεται και παρατηρείται περισσότερη ευελιξία στις εργασιακές σχέσεις. Για παράδειγμα, στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 το 18,2% του εργατικού πληθυσμού εργαζόταν κάτω από καθεστώς μειωμένου ωραρίου και σε χώρες με ισχυρό κοινωνικό κράτος, όπως η Αυστρία, το 22,6% (Eurostat, 2008).

Τα οφέλη της κοινωνικής ασφάλισης συνεχίζουν να συνδέονται με την απασχόληση. Δύο είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά που συναντάμε στα κοινωνικά

συστήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Πρώτον, παρά τις νέες εργασιακές συνθήκες, η κοινωνική ασφάλιση είναι ακόμη η κυρίαρχη μορφή ασφάλισης. Δεύτερον, παραμένει η εμπιστοσύνη στην οικογένεια ως παρόχου υπηρεσιών κοινωνικής βοήθειας. Τα συστήματα κοινωνικής ασφάλειας αναγνωρίζουν ότι τα παιδιά και οι σύζυγοι των εργαζομένων δικαιούνται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στο πλαίσιο της οικογένειας. Επίσης, τα πρόσθετα οικογενειακά επιδόματα στηρίζουν τη μητρότητα και ενθαρρύνουν τις γυναίκες στο να αναλαμβάνουν εργασίες «απλήρωτες», όπως αυτές της φροντίδας του σπιτιού και της φροντίδας-περίθαλψης των μελών της οικογένειας. Έτσι, στη συντριπτική τους πλειονότητα τα μοντέλα κοινωνικής ασφάλισης των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι δομημένα στη βάση της οικογένειας και της επιδοματικής πολιτικής των μη εργαζόμενων μελών της.

Όσον αφορά την περίπτωση της Ελλάδας, το κοινωνικό κράτος είναι λιγότερο αναπτυγμένο έναντι των βορειοδυτικών ευρωπαϊκών χωρών, εφαρμόζοντας στοιχειώδεις πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας. Επιπλέον, το ελληνικό κοινωνικό μοντέλο παρουσιάζει κατακερματισμό υπηρεσιών και παθογένειες (Paratheodorou, 2009), ενώ δεν έχουν εφαρμοστεί πολιτικές προς την κατεύθυνση του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.⁹ Ωστόσο ο βασικός μισθός είναι κατοχυρωμένος, όπως αυτός προσδιορίζεται από τις εκάστοτε συλλογικές συμβάσεις. Επίσης χορηγούνται επιδόματα ανεργίας στη βάση της εργασιακής προϋπηρεσίας και κοινωνικά επιδόματα σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (όπως είναι οι κάτοικοι ορεινών περιοχών, οι συνταξιούχοι λόγω ηλικίας, οι μακροχρόνια άνεργοι και οι φτωχές οικογένειες με παιδιά κάτω των 18 ετών). Ωστόσο, το ελληνικό κράτος έχει αποτύχει να αναπτύξει ένα στοιχειώδες δίκτυο κοινωνικής προστασίας για όλους τους πολίτες και ιδιαίτερα για εκείνους που το έχουν πραγματική ανάγκη. Αυτό τον ρόλο αναλαμβάνει συνήθως η οικογένεια ή άλλα άτυπα κοινωνικά δίκτυα (γειτονιά, φίλοι, συγγενείς κτλ.). Επιπλέον, δεν παρέχονται από το κράτος μορφές κοινωνικής βοήθειας που εγγυώνται τουλάχιστον ένα εισόδημα επιβίωσης και δεν φαίνεται να υπάρχει κάποια πραγματική δημόσια συζήτηση για την ανάγκη ενός γενικού προγράμματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος. Η συζήτηση κυρίως περιστρέφεται γύρω από τους δημοσιονομικούς περιορισμούς και την υψηλή περιφερειακή ποικιλομορφία

9. Είναι πολύ ενδιαφέρουσα και αποκαλυπτική η μελέτη του Μάνου Μαρσαγγάνη για τη συζήτηση γύρω από το Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στην Ελλάδα (2004).

που περιπλέκουν τον καθορισμό ενός ελάχιστου κατώτατου ορίου (Peña Casas, 2006, p. 19). Ας σημειωθεί ότι και οι δύο περιορισμοί (δημοσιονομική στενότητα και διαπεριφερειακές ανισότητες) προβλήθηκαν και από την ιταλική κυβέρνηση για να δικαιολογήσουν τη διακοπή της πιλοτικής εφαρμογής των προγραμμάτων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος.

Όπως προσπαθήσαμε να δείξουμε στην ανάλυσή μας, σχεδόν όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ-15 (με εξαίρεση την Ελλάδα και την Ιταλία) παρουσιάζουν ένα σύστημα κοινωνικής προστασίας που διασφαλίζει έως έναν βαθμό ένα Ελάχιστο Εγγυημένο Εισόδημα στους πολίτες τους. Το ερώτημα που τίθεται είναι αν είναι ικανό ένα τέτοιο πρόγραμμα να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τη φτώχεια, την ανισότητα και τον κοινωνικό αποκλεισμό στην Ευρώπη. Συχνά τα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος χρησιμοποιούνται ως «δούρειο ίππο» στην αποδυνάμωση του κοινωνικού κράτους. Κατά τη γνώμη μας, προκειμένου να υπάρξει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος, είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη όχι μόνο το εισόδημα που παραλαμβάνεται από τους δικαιούχους κοινωνικής βοήθειας, αλλά και το συνολικό φορολογικό και κοινωνικό σύστημα. Δεν αρκεί δηλαδή η χορήγηση ενός «φιλανθρωπικού» επιδόματος στα άτομα ή στις οικογένειες που το δικαιούνται (με βάση τα κριτήρια που θεσπίζονται κάθε φορά), αλλά είναι απαραίτητο ένα δίκτυο κοινωνικών παροχών (στην υγεία, παιδεία, πρόνοια κτλ.) που να χρηματοδοτείται σταθερά από τον κρατικό προϋπολογισμό. Έτσι, στο πλαίσιο των συστημάτων της ανοικτής αγοράς, η αναδιανομή οφείλει να ξεκινά από τη φορολόγηση των προνομιούχων κοινωνικών ομάδων και να ενισχύεται με την παροχή κοινωνικών επιδομάτων προς τις ασθενέστερες κοινωνικές ομάδες. Η θεσμοθέτηση ενός προγράμματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος στην Ελλάδα είναι και πρέπει να είναι προς αυτή την κατεύθυνση. Η πρότασή μας για την Ελλάδα συνοψίζεται στο ότι τα προγράμματα Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος οφείλουν να λειτουργούν συμπληρωματικά με ένα κοινωνικό σύστημα δημόσιων παροχών και υποδομών, όπως έχει αποδείξει η εμπειρία της ΕΕ-15.

Βιβλιογραφία

- Atkinson, A. B. (1995). *Public Economics in Action: The Basic Income/Flat Tax Proposal*, Oxford: Oxford University Press.
- Atkinson, A. B. (1996). "The case for a participation income", *Political Quarterly*, 67 (1), pp. 67-70.
- Bouquin, S. (2005). "Social minima in Europe: The risk of cumulating income-sources", in Widerquist, K., Lewis, M. A. and Pressman, S. (eds), *The Ethics and Economics of the Basic Income Guarantee*, UK: Ashgate.
- Busilacchi, G. (2008). "The different regimes of minimum income policies in the enlarged Europe", *BIEN Conference*, Dublin, 20th-21st June 2008.
- Cantillon, B., Van Mechelen, N., Marx, I. and Van Den Bosch, K. (2004). *The Evolution of Minimum Income Protection in 15 European Countries, 1992-2001*, Antwerp: CSB.
- De Villota, P. and Vazquez, S. (2009). "The welfare state in Spain: Unfinished business", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*, London/Oxford: Routledge.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford: Policy Press.
- European Commission. (2007). "Health and long-term care in the European Union", *Special Eurobarometer 283*, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_283_en.pdf
- Eurostat. (2008). *Eurostat Database 2008*, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Fernández, J. I. (2002). "Strong models versus weak models of basic income in Catalonia", Working paper, BIEN 9th International Congress, Geneva.
- Ferrera, M. (1996). "The 'Southern model' of welfare in social Europe", *Journal of European Social Policy*, 6, pp. 17-37.
- Fitzpatrick, T. (1999). *Freedom and Security: An Introduction to the Basic Income Debate*, UK: Palgrave Macmillan.

- Gallouj, C. and Gallouj, K. (2009). "The French social protection system: Current state and future prospects", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Goodin, R. (2000). "Crumbling pillars: social security futures", *The Political Quarterly Publishing*, 71 (2), pp. 144-150.
- Green-Pedersen, C. and Baggesen Klitgaard, M. (2009). "Between economic constraints and popular entrenchment: The development of the Danish welfare state 1982-2005", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Groot, L. and Van der Veen, R. (2000). "How attractive is a basic income for European welfare states?", in Groot, L. and Van der Veen, R., *Basic Income on the Agenda Policy Objectives and Political Chances*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Harris, R. (2005). "The guarantee income movement of 1960s and 1970s", in Widerquist, K., Lewis, M. A. and Pressman, S. (eds), *The Ethics and Economics of the Basic Income Guarantee*.
- Hegelich, S. and Meyer, H. (2009). "Conflict, negotiation, social peace: The German welfare system", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Hort, S. E. O. (2009). "The Swedish welfare state: A model in constant flux?", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Kangas, O. and Saari, J. (2009). "The welfare system of Finland", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Kazepov, Y. and Sabatinelli, S. (2005). *Minimum Income and Social Integration – Institutional Arrangements*, Belgium: European Commission.
- Kerschen, N. (2009). "The welfare system of Luxembourg: From past dependency to the European approach", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- King, J. and Marangos, J. (2006). "Two arguments for basic income: Thomas Paine and Thomas Spence", *History of Economic Ideas*, XIV (1), pp. 55-71.
- Kleinman, M. (2002). *A European Welfare State? European Union and Social Policy in Context*, Houndsmill/Basingstoke: Edward Elgar.
- Lamping, W. (2009). "European Union social policy. Towards a post-national welfare state?", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.

- Leibfried, S. (1992). "Towards a European welfare state? On integrating poverty regimes into the European community", in Ferge, Z. and Kolberg, J. E. (eds), *Social Policy in a Changing Europe*. Frankfurt am Main: European Centre for Social Welfare Policy and Research.
- Lewis, M., Pressman, St. and Widerquist, K. (2005). "An introduction to the basic income guarantee", in Widerquist, K., Lewis, M. and Pressman, S. (eds), *The Ethics and Economics of the Basic Income Guarantee*.
- Marangos, J. (2004). "Social divided versus basic income guarantee in market socialism", *International Journal of Political Economy*, 34 (3), pp. 20-40.
- Marangos, J. (2006). "Contrasting primitive conceptions of basic income guarantee", *International Journal of Environment, Workplace and Employment*, 2 (1), pp. 6-20.
- Marangos, J. (2008). "Thomas Paine (1737-1809) and Thomas Spence (1750-1814) on land ownership, land taxes and the provision of citizens dividend", *International Journal of Social Economics*, 34 (5), pp. 313-325.
- Marx, I. (2009). "Belgium: The quest for sustainability, legitimacy and a way out of 'welfare without work'", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- McCashin, A. and O'Shea, J. (2009). "The Irish welfare system", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Mitton, L. (2009). "The British welfare system: marketization from Thatcher to New Labour", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Natali, D. (2009). "The Italian welfare state (still) in transition. The progressive recalibration of social programmes and greater flexibility of labour market policies", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Nicaise, I., Groenez, S., Adelman, L., Roberts, S. and Middleton, S. (2003). *Gaps, Traps and Springboards in European Minimum Income Systems. A Comparative Study of 13 EU Countries*. Report to the European Commission and Belgian Ministry of Social Integration, Unpublished.
- OECD. (2007). *Benefits and Wages*. OECD Indicators.
- Österle, A. and Heitzmann, K. (2009). "Welfare state development in Austria strong traditions meet new challenges", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.

- Paine, T. (1796). "Agrarian justice", in Foner, P. F. (ed.), *The Life and Major Writings of Thomas Paine*, Secaucus NJ: Citadel Press.
- Palmer, J. (ed.). (1997). Alaska's permanent fund. Remarkable success at age 20... but what now?, Special issue of *The Juneau Report*.
- Papatheodorou, C. (2009). "Inequalities and deficiencies in social protection: The welfare system of Greece", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Peña Casas, R. (2006). "Minimum income standards in enlarged EU: Guaranteed minimum income schemes", Setting Minimum Social Standards across Europe. Working Paper II, EAPN Ireland, www.eapn.ie/standards
- Pereirinha, J. (2006). "Poverty and anti-poverty policies in Portugal: the experience of the guaranteed minimum income", in Petmesidou, M. and Papatheodorou, C. (eds), *Poverty and Social Deprivation in the Mediterranean: Trends, Policies and Welfare Prospects in the New Millennium*, London/New York: Zed Books.
- Pereirinha, J. A., Arcanjo, M. and Nunes, Fr. (2009). "The Portuguese welfare system from a corporative regime to a European welfare state", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Petmesidou, M. (1996). "Social protection in Southern Europe: trends and prospects", *Journal of Area Studies*, 9, pp. 95-125.
- Russell, B. (1919). *Roads to Freedom. Socialism, Anarchism and Syndicalism*, London: Unwin Books, pp. 80-81.
- Scharpf, W. F. 2000. "Basic income and social Europe", in Van der Veen, R. and Groot, L. *Basic Income on the Agenda Policy Objectives and Political Chances*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (2009). "European welfare systems: current state of research and some theoretical considerations", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Tcherneva, P. (2003). "Job or income guarantee", *Working Paper 29*, Kansas City, MO: Center for Full Employment and Price Stability.
- Van Oorschot, W. (2009). "The Dutch welfare system: From collective solidarity towards individual responsibility", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*.
- Van Parijs, P. (1995). *Real Freedom for All. What (if anything) Can Justify Capitalism?* Oxford: Oxford University Press.

Van Parijs, P. (2004). "Basic income: A simple and powerful idea for the twenty first century", *Politics & Society*, 32 (1), pp. 7-39.

Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.) (1999). *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ματσαγγάνης, Μ. (2004). *Η Κοινωνική Αλληλεγγύη και οι Αντιφάσεις της: Ο Ρόλος του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος σε μια Σύγχρονη Κοινωνική Πολιτική*, Αθήνα: Κριτική.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2004). «Ανισότητα, φτώχεια και αναδιανομή μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων: Η Ελλάδα σε συγκριτική προοπτική», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.). *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2005). «Ανισότητα, αναδιανομή και καθεστώς ευημερίας: Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ», στο Αργείτης, Γ. (επιμ.), *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις στην Ελλάδα: Οι Προκλήσεις στις Αρχές του 21ου Αιώνα*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέριμος, Γ., Danchev, S. και Μαρσέλλου, Α. (2008). *Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια στην Ελλάδα: Συγκριτική Ανάλυση και Διαχρονικές Τάσεις*, Έκθεση 1, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

ΕΘΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
"ΑΝΑΤΙΤΗΣ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ"
2007-2013
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ
ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

ISBN: 978-960-9571-08-1